

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kateřina Štyrská

JAN VRBA (1889 – 1961)

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu i jiné zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, konzultace a poskytnuté rady.

V Olomouci dne

Podpis

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 ŽIVOT.....	7
1.1 Konstituování životního postoje	7
1.2 Literární přátelství.....	9
2 KLASIFIKACE TVORBY	11
2.1 Poezie.....	11
2.2 Próza	12
2.2.1 Princip nahlížení Vrbových próz	12
2.2.2 Prozaické začátky	13
2.2.3 Přírodní tematika	14
2.2.4 Sociální tematika	16
2.2.5 Historická tematika a tvorba dokumentární a historiografická.....	17
2.2.6 Tvorba autobiografická a biografická.....	18
2.3 Lyrika vs. epika.....	18
3 KRITICKÝ OBRAZ DÍLA.....	21
4 ANTROPOMORFIZMUS V DÍLE JANA VRBY	25
4.1 Stromy jako ti největší	27
4.2 Hmyz jako ti nejmenší	30
4.3 Lidé jako (ne)součást přírody	32
4.4 Zdůraznění erotična	34
ZÁVĚR.....	37
SEZNAM LITERATURY.....	39
PŘÍLOHY	42

ÚVOD

V předkládané práci se budu věnovat spisovatelské osobnosti Jana Vrby, jeho životu a dílu, spadajícímu svým vznikem do první poloviny 20. století, doby převratných (a mnohdy až překotných) uměleckých poetik a programů, snažících se najít v umění argument a adekvátní odezvu pro změny politické a ekonomické, ale i veskrze environmentální, jak se začaly pomalu projevovat v důsledku technického pokroku a celkové změny myšlenkového paradigmatu.

Jan Vrba je tvůrcem rozsáhlého díla, jeho sebrané spisy čítají 76 položek.¹ Byl autorem osobitého vidění světa, nacházejícího nejpřiléhavějších odpovědí v přírodě chodského a domažlického kraje, ale také vyznavačem specifických stanovisek z hlediska historie svého kraje, jakož i neúprosným stihatelem poklesků, kterých se lidé dopouštějí vůči sobě nebo vůči přírodě.

Cílem předkládané práce bude dokázat jedinečnost Vrbova díla v českém literárněhistorickém kontextu a posoudit jeho aktuálnost. Jan Vrba si z hlediska české literární historie zasluhuje pozornost, a to především pro svou snahu a hlavní motiv svých děl – skrze literaturu přimět čtenáře zamyslet se nad přírodou, nad sebou samým, nad svým místem v ní, nad lidstvem vůči ní. To lze bezesporu považovat za smysl umění – donutit nás ke kontemplaci, přimět nás změnit stereotypní pohled a skrze umělecký prožitek změnit nás samé.

Jako komplikující lze vnímat skutečnost, že dosud nebyla sepsána žádná ucelená a podrobnější publikace zaznamenávající Vrbův život a dílo – primárním zdrojem mého bádání proto bude samotné Vrbovo dílo a jako sekundárních zdrojů využiji především dobových kritik Vrbova díla. Cenné informace, vysvětlující původ a příčiny vzniku knih, ale také drobné informace, pomáhající utvořit si obraz o Vrbově životě a době, mi poskytly také jednotlivé „*genese knih*“, krátké statě, kterými autor svá díla v jakémsi dovětku opatroval.

V předkládané práci budu postupovat dle následujícího schématu:

- v první kapitole se zaměřím na život Jana Vrby – budu se přitom všímat především těch momentů, kterým je možné přisoudit klíčový vliv na utváření Vrbovy osobnosti či jeho životní pohled a názor;

¹ Počet převzat z: BARTUŠKOVÁ, S. Jan Vrba a jeho beletrie o přírodě: Několik poznámek k přírodnímu žánru. *Česká literatura*. Praha: Československá akademie věd, 1970, 18(5–6), s. 465–474. ISSN 0009-0468.

- v druhé kapitole podám přehled Vrbovy tvorby, a to v závislosti na jednotlivých literárních žánrech a formách, kdy prozaická část díla bude dále rozlišena dle převažující tematické složky, a pokusím se také definovat těžkosti objevující se při jednoznačném stylovém zařazení díla;
- třetí kapitola bude věnována reflexi Vrbova díla jak literární kritikou, převážně soudobou, tak také (a v závislosti na tom) autorem samotným;
- ve čtvrté kapitole si budu blíže všímat jednoho z dominujících prostředků Vrbovy tvorby – antropomorfizmu, kdy hlavní otázkou této části bádání bude, proč a za jakým účelem si zvolil autor právě tuto figuru a jak se v jejím užití odlišuje od jiných autorů.

1 ŽIVOT

1.1 Konstituování životního postoje

Jan Vrba (10. 7. 1889 – 28. 5. 1961) se narodil v Klenčí pod Čerchovem do učitelské rodiny (později sám toto povolání vykonával), zemřel v Domažlicích a pochován byl v rodném Klenčí.² Při prozkoumání všech dostupných informací a jejich následném rychlém přehledu se přitom nelze ubránit určitému přesvědčení, že rozhodující vliv měla na Vrbův život i literární tvorbu ta skutečnost, že si Vrbův otec nedlouho po smrti jeho matky přivedl novou, mnohem mladší ženu. To v důsledku ovlivnilo harmonii v celé rodině a Vrba sám vzpomíná na onu dobu takto:

„Byla tak neopatrná, že připustila, aby v rodinném soužití příliš patrně pronikl dost pozdní erotický vztah otcův k ní, kterou věc jsme se starší sestrou cítili krajně nepříjemně, poněvadž se nám tehdy zdálo, že je tím znesvěcována mamčinčina památka. Tato věc měla přirozeně značný vliv na náš vývoj i na mravní nazírání, které bylo – v době puberty zvlášť citlivé. Byl proto záhy rodinný život u nás v pravém slova smyslu rozháraný a spěl zvolna, ale jistě k dokonalému rozvratu, který se také po několika letech dostavil...“³

Neutěšený stav v jeho životě pak podrývalo také studium na gymnáziu, které mu neodpovídalo či nebylo schopné odpovědět na kladené otázky, takže hledal odpovědi sám, a to zpočátku v knihách, které však byly toho druhu, že tehdy nebyly na školách tolerovány. Vrba píše: *„Rozhodně však musím doznati, že jsem si z tohoto zakázaného počínání odnesl mnohem více, než ze školy. Jednání našich profesorů, z nichž mnozí se tvářili býti lidmi pokrokovými, jsme ovšem nedovedli pochopiti – a přiznávám rád, že nám dokonalo zošklivilo školu.“⁴*

Gymnázium v Domažlicích tak Vrba nedokončil a odešel pracovat do lesa, kde tušil další možné odpovědi na své tázání, což se později ukázalo jako tušení správné, když se les a jeho rytmus staly ve Vrbově vnímání světa nejdokonalejším modelem uspořádání. Po praktickém výcviku pokračoval Vrba rok ve studiích na lesnické škole v Jemnici (kam v roce

² BLAHYNKA, M. *Čeští spisovatelé 20. století: Slovníková příručka*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985. ISBN nepřiděleno.

³ VRBA, J. *Genese knihy*. In *Les: Kniha pros*. 7. vyd. Praha: J. Otto, 1926, s. 256. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 4. ISBN nepřiděleno.

⁴ Tamtéž, s. 257.

1917 nastoupil jako učitel); posléze pak rok na Vysoké škole zemědělské ve Vídni, kde vedle studia a následně i chvíli po něm pracoval jako novinář.⁵

Vídeň se tak stala před první světovou válkou Vrbovým domovem střídavě s Domažlicemi,⁶ kam se však nevracel z důvodů návštěvy rodiny apod., ale kvůli své potřebě strávit vždy nějaký čas po lesích a revírech v okolí Domažlic, kde začíná psát svou první knihu.⁷

Od roku 1919 pak Vrba pobývá v Domažlicích natrvalo, přičemž se věnuje literární tvorbě již soustavně a zcela.⁸ Náměty pro ni čerpá mimo jiné také ze svých cest do různých, především přírodně jedinečných koutů Čech a blízkých oblastí, obydlených především slovanskými národy – tak se např. jeho dojmy ze Slovenska odráží v *Díle věčnosti*, z Podkarpatské Rusi v díle *Duše na horách*).

Pokud však přírodu pojímal jako dokonalou a inspirativní, pak v lidské společnosti nacházel množství chyb, jejichž kritikou ve svých vyznáních a myšlenkách, jak je zachytil v rámci dovětků jednotlivých děl, nešetřil. Jeho poznání a znalost lidí se přitom neomezovala pouze na profesní či jinou skupinu nebo sociální vrstvu, protože v rámci výkonu svého povolání přišel do styku se širokým spektrem lidí, jak tomu bylo např. konkrétně v době jeho působení na Sázavě, ač to nebylo jinde jiné:

„Napsal jsem před lety knihu o Sázavě a o lidech, žijících na jejích březích. Žil jsem tam r. 1915 a 1916 řadu měsíců jako lesník a dostal jsem se tak do úzkého styku s lesními dělníky, s vesničany, s honorací městečka, s panskými úředníky i služebníky a hodně zblízka jsem se podíval i na rub panské vznešenosti, který jsem znal již i ze svého rodného kraje. (...)“⁹

Jistý důvod této vyhraněnosti, kdy přírodu Vrba chápe jako pozitivní a lidskou společnost jako negativní, lze přitom spatřovat v tom, že zatímco se společnost, její civilizace a kultura první poloviny 20. století musela vyrovnávat s mnoha změnami (hospodářskými,

⁵ V letech 1911–1912 pracoval Vrba také jako asistent hájenských kurzů v Berouně. Později pracoval v lesním úřadě ve Zruči nad Sázavou, s malým přerušením kvůli vojenskému odvodu (vojenské povinnosti byl následně zproštěn), a v letech 1916 až 1919 působil na lesnické škole v Jemnici. Viz HAVEL, R., OPELÍK, J. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Zpracoval Ústav pro českou literaturu ČSAV. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1964. ISBN nepřiděleno;

Kunc zmiňuje také Vrbovo pedagogické působení na univerzitě v Plzni. KUNC, J. *Slovník soudobých českých spisovatelů*. II. díl. Krásné písemnictví v letech 1918–1945. 1. vyd. Praha: Orbis, 1946. ISBN nepřiděleno.

⁶ HAVEL, R., OPELÍK, J. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Cit. vyd.

⁷ VRBA, J. Genese knihy. In *Les: Kniha pros*. Cit. vyd.

⁸ HAVEL, R., OPELÍK, J. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Cit. vyd.

⁹ VRBA, J. Genese knihy. In *Blázínkové*. 1. vyd. Praha: nákladem České grafické unie, 1940, s. 354. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 95. ISBN nepřiděleno.

technologickými apod.), příroda tyto změny zaznamenávala jen velmi zvolna. Bartůšková přitom popisuje Vrbův kraj takto: „*Šumava se během autorova života příliš nezměnila, (... bylo to) pásma lesů, sice tajemných a hlubokých, ale zprotínané pěšinami, na nichž se autor potkával s hajnými a dřevaři.*“¹⁰ Vrba byl navíc s touto přírodou ve velmi těsné kontaktu, takřka nadosah. Vystačil si tak v podstatě s velmi malým kouskem země, jak Bartůšková připomíná, který přitom reflektoval všechny změny velmi nenápadně, takže Vrba nedosáhl ve svém uvažování vztahu člověk – příroda tak hrozivých závěrů jako jiní autoři té doby, tušící katastrofické dopady užití techniky v lidských rukách (např. Tomeček apod.): „*Člověk se mu ještě – v dvacátých letech, nejplodnějších pro Vrbovu tvorbu – nejeví jako přírodě nebezpečný protivník ani jako její důsledný kolonizátor.*“¹¹

1.2 Literární přátelství

Vrbovi se život a doba jeho generace staly podkladem pro dvoudílný román *Kvetoucí hloží*, v němž lze pozorovat značnou míru autostylizace. Vrba udržoval styky s různými osobnostmi, kdy některé ho navedly na jeho tvůrčí cesty, jiné ho seznámily s osobnostmi, které měly jistý vliv na některé události ve Vrbově životě.

Tak např. prostřednictvím Růženy Svobodové se v době svého působení ve Zruči nad Sázavou seznámil s Františkem Václavem Krejčím, na jehož popud začal přispívat do denních zpráv *Práva lidu*, kde tehdy Krejčí redigoval fejeton a nedělní zábavnou přílohu, krátkými lokálkami (rozsahu 20 až 40 řádek), které Vrba sám hodnotil jako nezvyklé). „*Měly obsahovati stručné vyličení, cože je každého týdne nového v přírodě, co dělají stromy, obilí, tráva, co zvířata, ryby, ptáci i hmyz.*“¹² Podle Vrby pak byly tyto lokálky velmi oblíbené a čtenáři žádané, především se ale staly zárodkem jeho vlastního literárního útvaru. V časopisecké činnosti pak nadále soustavně pokračoval a redigoval plzeňský měsíčník *Pramen* (1920–1924) a sokolský časopis *Na stráž!* (1920–1921).¹³

Přátelství či obdiv cítil Vrba k mnoha literátům, kterým svá díla věnoval – např. Petru Bezručovi, Antonínu Sovovi aj., především ale Otokaru Březinovi, ke kterému Vrba vzhlížel

¹⁰ BARTŮŠKOVÁ, S. Jan Vrba a jeho beletrie o přírodě: Několik poznámek k přírodnímu žánru. *Česká literatura*. Praha: Československá akademie věd, 1970, 18(5–6), s. 473. ISSN 0009-0468.

¹¹ Tamtéž, s. 473.

¹² VRBA, J. Genese knihy. In *Knihy z přírody*. 4., oprav. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1957, s. 289. Edice Žatva, sv. 235. ISBN nepřiděleno.

¹³ HAVEL, R., OPELÍK, J. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Cit. vyd.

a věnoval mu *Knihu z přírody*, kterou pro něj přitom byla „*nejmilejší mi* (autorovi) *ze všech, které jsem dosud napsal (...), protože je zcela moje. Tak: jsem v ní sám a celý.*“¹⁴

Kromě několika osobních setkání byli oba autoři ve vzájemném korespondenčním styku – první dopis zaslal Vrba svému inspiračnímu vzoru 19. 3. 1910.¹⁵ Vrba Březinu korespondenčně vyhledal nejprve proto, aby se vyrovnal s otázkami ohledně literární tvorby. Březina ho ve své odpovědi povzbuzoval, přičemž souhlasil s osobním setkáním. V rámci několika takových schůzek pak pocítil Vrba k Březinovi, vyjma silného obdivu k němu jakožto literátu, také přátelství, takže se mu následně svěřoval i se svými záležitostmi z osobního života – např. nepochopením ze strany otce, svým vnímáním ženy, osobní tříletou zkušeností z lóže svobodných zednářů apod., a usiloval také o jeho účast na významných událostech, např. na své svatbě, kde mu byl za svědka bratranec Jindřich Šimon Baar – Vrba se se svojí budoucí ženou zasnoubil v druhé polovině roku 1918 a měli později dvě děti (Jindřišku a Jana Husa).

Otokar Březina seznámil svým prostřednictvím Vrba s některými pozoruhodnými osobnostmi, například Františkem Bílkem, nebo mu uděloval rešeršní doporučení (např. ohledně Dickense, jehož styl se Vrbovi líbil); Vrba se naopak snažil Březinovo dílo veřejně rozšiřovat. Na základě jejich korespondence lze říci, že na Březinu zapůsobil Vrbův zápal pro tvorbu a cenil si jeho víry ve sdělnost a možnosti literatury. V jednom ze svých dopisů Vrbovi napsal: „*Není čistšího štěstí v duchovním díle, jako když vidíme, že naše myšlenka zraje k vyšší dokonalosti v žáru bratrských srdcí.*“¹⁶

¹⁴ VRBA, J. [Úvod]. In *Knihu z přírody*. Cit. vyd., s. 8.

¹⁵ BŘEZINA, O. *Korespondence*. Sv. 2. (1909–1929). 1. vyd. Brno: Host, 2004, s. 1018. ISBN 80-7294-104-6.

¹⁶ Tamtéž, s. 1017.

2 KLASIFIKACE TVORBY

2.1 Poezie

Vrba vstoupil do literárního dění básnickými sbírkami *Radostné zaslíbení* (1916) a *Jitřní lov* (1917). Kunc klade obě sbírky do souvislosti s tvorbou Březiny a Sovy, o Vrbově básnické prvotině pak doslova píše, že „je *patrna Vrbova závislost na Sovovi a Březinovi. Trpný impresionismus krajinomaleb se tu pojí k milostné hymnice a k zachycení opojné chvíle důvěrných chvílí*“, druhá sbírka je pak také „*formou a myšlenkou březinovského ladění*“.¹⁷

Silné ovlivnění díly těchto dvou básníků je možné pozorovat snad ve všech dílech básnické generace autorů narozených na konci sedmdesátých (Dyk, Toman, Šrámek) a na začátku osmdesátých let (Mahen, Gellner, Mach).¹⁸ Vrba se tedy této generaci míjí – narodil se na konci let osmdesátých, také debutoval o deset, patnáct let později než výše jmenovaní autoři.

Důležité však je, jak Kunc připomíná, že se již v prvních dvou publikovaných pracích objevuje přírodní prožívání světa a jeho jevů, které se stává pro Vrbu charakteristické i do budoucna. Určitý vitalismus, který lze v těchto sbírkách pozorovat, pak odpovídá filosofii života Henri Bergsona, jež zasáhla uměleckou tvorbu desátých let 20. století. Ústředním bodem tohoto myšlenkového proudu byla životní energie – élan vital, kterou je dle Bergsona schopné vyjádřit právě umění.¹⁹

Ve Vrbově díle tak lze nalézt absorbované prvky obou těchto směrů, tedy jak březinovské autority, tak bergsonova vitalismu. Ten ostatně nacházel u Vrby slyšení také vlivem jeho povolání a prostředí, ve kterém se pohyboval, a který se později ustanovil jako specifický panteismus. Sezima později píše ve své studii věnované rozboru Vrbova díla o autorovi jako o ctiteli Velikého Pana.²⁰

Následující sbírku *Zahrada Getsemanská* (1918), inspiračně spjatou se světovou válkou, Kunc hodnotí jako prostou Březinova stylu a chtěného verbalismu a spatřuje v ní prohlubující se dojmový realismus: „*Symbolická dikce provází tento básnický letopis*

¹⁷ KUNC, J. *Slovník soudobých českých spisovatelů*. II. díl. Krásné písemnictví v letech 1918–1945. Cit. vyd., s. 924.

¹⁸ LEHÁR, J. kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Cit. vyd.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ SEZIMA, K. Veliký Pan? In *Masky a modely: Studie o domácí próze soudobé*. Cit. vyd.

*národního uvědomování v dobách temna a úsvitu.*²¹ Sbíрка *V poslední stráni* (1921) pak kloubí popis s meditací a Kunc zde pozoruje „*svěží malířský postřeh*“ a klasifikuje sbírku jako „*lyrické paralely k přírodním prózám*“.²² Vrbovo básnické cítění pak definuje jako „*pudově primitivní a živelně náboženský pantheismus*“ a za vrchol jeho vyjádření považuje sbírku *Svítání a svět* (1924).²³

Vrba sám přitom toužil být básníkem – jak osvětluje, byl to právě přítel Otokar Březina, který mu radil zaměřit se soustavně na prózu.

*„Již tenkrát vznikal Les, k němuž jsem činil mnohé poznámky i náčrty, a který původně měl býti napsán veršem, neboť jsem netoužil po jiném, než býti básníkem. Prosa se mi nezdála dost vhodná k vyjádření toho, co jsem chtěl povědět...“*²⁴

2.2 Próza

2.2.1 Princip nahlížení Vrbových próz

Jednoznačné rozlišení určitých tendencí v rámci Vrbova prozaického díla ztěžuje skutečnost, že přírodu a daný region nelze z žádného Vrbova díla extrahovat. Příroda je vždy, alespoň skrytě, přítomna jako harmonizující protiklad. Stejně tak zůstává Vrba tematicky věrný chodskému a domažlickému kraji, i když publikuje také reportáže ze svých cest.

Mnohem vhodnější by proto bylo hledisko dělení tvorby, které v naší práci zvolíme také my – totiž podle ohniskové vzdálenosti, jakou je ve sdělovaném příběhu nazírán člověk, určitá část společnosti (Chodové), potažmo celá lidská společnost. Nejbliže se pak tomuto dělení Vrbovy tvorby blíží Kunc.

*„Les a příroda tvoří pozadí i pro líčení selského prostředí, rodových historií i postav zatíženými vášněmi, sháňkou za hmotným ziskem, svodem lakoty, pýcha a marnivostí, válečnou demoralisací, tedy typů, jež se ocitají na scestí svárů a žalů.“*²⁵

Stejně tak mohou v závislosti na čtenářově očekávání měnit své žánrové zařazení geneze jednotlivých knih, které mohou být vedle vyznání či osvětlení považovány za poutavé

²¹ KUNC, J. *Slovník soudobých českých spisovatelů*. II. díl. Krásné písemnictví v letech 1918–1945. Cit. vyd., s. 924.

²² Tamtéž, s. 924.

²³ Tamtéž, s. 924.

²⁴ VRBA, J. Geneze knihy. In *Les: Kniha pros*. Cit. vyd., s. 258.

²⁵ KUNC, J. *Slovník soudobých českých spisovatelů*. II. díl. Krásné písemnictví v letech 1918–1945. Cit. vyd., s. 924.

dokumenty, historické črty či sociální reportáže, v nichž se Vrba zamýšlí nad postavením lesního dělníka, včetně porovnání podmínek pro výkon povolání a získané mzdy,²⁶ či nad osudem povolání hajného, které dochází změn stejně jako lesy,²⁷ nebo prostě jen vyvrací představu většiny Čechů, že návštěva Vysokých Tater je příliš nákladná a jejich krásy jsou tak nedostupné:

„Přední a státní hotely ve svých přepychově zařízených částech jsou skutečně nad možností kapsy průměrného občana republiky, ale i v nich a zejména mimo ně lze nalézt ubytování i stravování za přijatelný peníz. Nenáročný turista jednatel tu pak vyjde se stejným grošem, jako všude jinde.“²⁸

2.2.2 Prozaické začátky

Prozaické počátky jsou spjaty s údělem malého člověka v rámci většího, nadosobního řádu a Vrbova díla z tohoto období tak vykazují určité prvky romantismu. Podobně jako *Mučenníci* (1916) jsou laděny i prózy *Člověk boží a jiné práce* (1917) a *Osudy* (1919). Svým vyzněním sem spadá i dílo *Nespokojená srdce* (1919).

Dílo *Mučenníci*, obecně, avšak mylně udávané jako prvotina, vychází inspiračně z díla Růženy Svobodové *Černí myslivci* a uvedeno je mottem z díla Otokara Březiny. Sezima sice považuje toto dílo za epigonské zakolísání, na druhou stranu ale přiznává této myšlenkové inspiraci opravdovost:

„Svědčila aspoň o vůli, propracovat se k samotnému názoru životnímu a mravnímu. Etické zřetele byly tu arci spíš zdůrazňovány v odtažitých diskusích a mimo vlastní látku tvárlivou, než převtěleny v dramatický spor a čin. Enthusiasmus mládí (...) spokojoval se raději literárními schématy než trojrozměrnými životními postavami.“²⁹

²⁶ VRBA, J. Genese knihy. In *Duše na horách*. 2. vyd. Praha: nákladem České grafické unie, 1939, s. 369–378. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 38. ISBN nepřiděleno.

²⁷ VRBA, J. Genese knihy. In *Zelené šero*. 4. vyd. Praha: J. Otto, 1931, s. 458–468. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 23. ISBN nepřiděleno.

²⁸ VRBA, J. Genese knihy. In *Dílo věčnosti: Kniha přírodních próz ze Slovenska*. Praha: L. Mazáč, 1935, s. 245. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 51. ISBN nepřiděleno.

²⁹ SEZIMA, K. Veliký Pan? In *Masky a modely: Studie o domácí próze soudobé*. Cit. vyd., s. 100.

2.2.3 Přírodní tematika

Skupina Vrbových próz orientovaných na přírodu se vyznačuje převážně lyrickým laděním, intimitou, meditativním rozjímáním, tichou kontemplací. Lze sem zařadit především prózy a soubory próz *Les* (1917), *Kniha z přírody* (1920), *Bažantnice a jiné obrázky* (1922), *Dražinovská hora* (1923), *Vysoký sníh* (1924), *Borovice* (1925), *Chromá liška a jiné příhody* (1925), *Tajemný svět* (1934), *Dílo věčnosti* (1935), *Boží lichva* (1939) a *Myslivcův rok* (1942–1946). Sem patří také pohádky pro děti či dorost, kterými se snažil Vrba přiblížit přírodu mladé generaci: *O myšce Hrabalce a jiných zvířátkách* (1919) a *Zlatý klíček* (1932). Z pozdějších děl sem spadá také soubor *Ptačí svět* (1956) a *Z mého herbáře* (1961).

Pro charakterizaci Vrbovy tvorby je nezbytné zmínit autorem vytvořený žánr – obrázky z přírody. Na tomto místě pak nelze ponechat bez povšimnutí, že Sezima píše o souboru kratších prozaických útvarů *Les* jako o prozaické prvotině, předcházející výše zmiňované *Mučenníky* a vydané „*takořka s vyloučením veřejnosti*“³⁰, což dává tušit existenci bibliofilského, soukromého vydání. Napříč jednotlivými soupisy Vrbovy bibliografie přitom převažuje uvádění *Mučenníků* jako prozaické prvotiny. Jde tedy o skutečnost mylnou, protože Vrba vydal knihu nejprve vlastním nákladem roku 1915.³¹

Vrba vysvětluje své literární útvary v Genesi knihy *Kniha z přírody*:

„*První náběhy ke Knize z přírody je nutno hledati na prvních stránkách Lesa, která kniha, jak jsem již v ní pověděl, měla býti původně jakousi sbírkou přírodních básní prózou. Tak jsem totiž zprvu sám nazýval tento literární genre, nemaje ani potuchy, že jde o něco zcela nového a ryze mého. Uvědomil jsem si to mnohem později, kdy jsem také tento druh krátké přírodní prózy definitivně pojmenoval „obrázkem z přírody“, které označení je nejuvstíznější a také se již ujalo.*“³²

Vkrádá se zde však otázka, zda si spíše forma nenašla svého autora, když se krystalizovala jakoby pozvolna. Sezima se dovolává autorem osvětleného vzniku knihy:

„*Spisovatel sám v doslovu k novému vydání vyložil, že se z formy původně veršové přetvářela v nesouvislou řadu básní v próze, a že teprv později vkomponován do cyklu*

³⁰ SEZIMA, K. Veliký Pan? In *Masky a modely: Studie o domácí próze soudobé*. Cit. vyd., s. 100.

³¹ Vrba popisuje celou situaci ohledně svých snah o vydání *Les* v Genesi knihy u pozdějších vydání v nakladatelství J. Otta. Původně přihlásil knihu do soutěže o cenu z Fondu Julia Zeyera při České akademii, ale rukopis mu byl vrácen – převážně z důvodu zaslání práce až po termínu, jak Vrba osvětluje. Protože se ale jednalo o úplně první knihu, přeci jen doufal a knihu vydal sám v březnu 1915. Později nabídl knihu nakladatelství J. Vilímka, které již vydalo *Mučenníky* (1916), ale rukopis byl odmítnut. Od roku 1917 *Les* v několika vydáních vydalo nakladatelství J. Otta.

³² VRBA, J. Genese knihy. In *Kniha z přírody*. Cit. vyd., s. 289.

*i člověk. Tím už vzešla možnost dramatické konfigurace a přírodě přiřčena samostatná úloha.*³³

Vrbovo vyprávění je realizováno ve třetí osobě, nebo ich-formou. Podle Bartůškové přitom ich-forma, v delších a kompozičně náročnějších prózách měnící se v polopřímou řeč, není užita za účelem imitace autenticity, ale je výrazem autorské autopsie.³⁴ Autorovo zhodnocení bývá typicky velmi kritické, až nesmiřitelné, a to obzvláště v případě chamtivosti a lenosti. Odtud potom plyne Vrbův nesmlouvavý postoj vůči lidem, pro které jsou (dle Vrby) tyto vlastnosti charakteristické. Můžeme to pozorovat v následující ukázce z knihy *Dílo věčnosti*, pojednávající o autorově poznávání přírodních krás Slovenska:

„... Všechno vzpomínání však ulehlo, sotva jsme zastavili na pracně upravené plošině před budovou vstupu, v níž je umístěna i restaurace. Překvapilo příjemně, neboť toto zevní uvítání je mnohem vkusnější, než tomu je u jeskyň moravských. Ale ještě víc zaujala divukrásná vyhlídka na okolní horská pásma s vyčnělými vrcholy, jimž v pozadí vévodilo příčné pásmo Ďumbieru. Rozlehlé horské stráně svažovaly se do údolí – a žel jen, že právě nedaleko v popředí svítila bíla těla poražených stromů velikanů na pasece. Tak krásné kouty země by skutečně měly zůstat ušetřeny ukázek dravé lidské chamtivosti. Jsem lesník, vím proto, že zralý les musí být vykácen, aby mohl vyrůst mladý pro novou krásu světa; vím také, že by bylo nesmyslné nechat hnít a trouchnivět cenné dříví pro pouhou krásu pohledu. Ale bylo již počátkem července, takže při trošce dobré vůle mohly být mrtvolý stromů odklizeny dřív, než se přihrnul hlavní proud návštěvníků, kteří touží shlédnouti je krásné. Vyklizená myť by tak nebolela, ale ležící oloupané kmeny přímo bodaly do očí...“³⁵

V jiné části této své tvorby jde lyrický subjekt krajinou, vidíme jeho očima, pozorujeme jeho myšlenky a jsme svědky rozhovorů, které vede s malými obyvateli lesa a polí – s pavoučkem, mravenci apod. *„I pouhá autorova vlastní představa dovede vzbudit pocit, jako by se jednalo o skutečnost, a vyvolat přímo panoramatickou představu popisovaného.“³⁶*

³³ SEŽIMA, K. Veliký Pan? In *Masky a modely: Studie o domácí próze soudobé*. Cit. vyd., s. 101.

³⁴ Tamtéž, s. 469.

³⁵ VRBA, J. Před vstupem do podsvětí. In *Dílo věčnosti: Kniha přírodních práz ze Slovenska*. Cit. vyd., s. 21n.

³⁶ BARTŮŠKOVÁ, S. Jan Vrba a jeho beletrie o přírodě: Několik poznámek k přírodnímu žánru. *Česká literatura*. Cit. vyd., s. 469.

2.2.4 Sociální tematika

Spadá sem především selský triptych *Doliny* (1917), *Boží mlýny* (1919)³⁷ a Jan Martin Šanda (1920), ale i práce podobné těmto třem románům formou a obsahem, tedy *Selské povídky* (1924), *Beranuc dvůr* (1924), *Soumrak Hadlasuc rodu* (1929) a *Zbytkový statek* (1930). Aktuálními tématy (přerod venkova, mravní krize) se pak zabývají díla *Vzpoura na vsi* (1936), *Zrezivělý pluh* (1936). Ústředním tématem těchto próz je konflikt generací, prostředí, názorů i náboženství.³⁸ Smířlivěji pak vyznívají díla *Slunečná ves* (1930), *Pan důchodní* (1933) a *Vichřice* (1933). Hledání svého místa ve světě nebo vztahu k němu pak zobrazují díla *Sázava* (1918), *Zelené šero* (1922), *Lesáci* (1923), *Divoženky* (1926), *Zapomenuté údolí* (1926), *Toulky lesem i polem* (1927), *Nejsilnější vášeň* (1927), *Blázínkové* (1940), *Mniška* (1929), *Madlenka z Pece* (1930), *Duše na horách* (1931) a *Bílý lesmistr* (1941). Z pozdních děl sem lze zařadit *Venkov jedna rodina* (1943), *Odpusť nám naše viny* (1945) a *Hořela lípa* (1946).

Ústředním tématem převážné části těchto knih je konflikt. Význam, který autor tomuto konfliktu přisuzuje, a způsob, jakým ho zachycuje a jak ho vnímá čtenář, přitom vede k rozdílnému pojetí Vrby jako realisty či naturalisty. Tak např. zatímco Kunc vnímá sdělení *Doliny* v určitém patosu, když píše: „*Zápas tří generací dostatečně dokumentuje thési, že pro sedláky je jedinou láskou – půda,*“³⁹ je Sezima téměř nesmířlivě kritický: „*Autor je (zdůvodnění) nachází v lásce ke hrudě, v citu nikterak změkčilém, nýbrž naopak zolovsky drsném, až smyslně chtivém a pudově zavlilém: sobecky žárlivá a hltavá ta náruživost nezná míry, aniž se leká prostředků sebenekalejších.*“⁴⁰ Tato kritičnost je však ve skutečnosti obrazem Sezimova pojetí Vrby jako naturalisty.

Naturalismus ve smyslu poetiky literárních děl druhé poloviny 20. století vyzdvihující „*neemotivní, jakoby přírodovědné pozorování a reprodukci společenské reality*“, kdy autor volí pouze rozmístění postav a syžet.⁴¹ Sezima pak vidí ve Vrbově díle další rysy naturalismu, včetně determinismu a fatalismu, a celkové koncepty, které tato díla následují, hodnotí jako překonané. Kunc sice definuje tuto část Vrbovy tvorby jako realisticko-naturalistickou, jeho

³⁷ Podle díla Jana Vrby *Boží mlýny* vznikl v roce 1938 stejnojmenný film v režii Václava Wassermana.

³⁸ KUNC, J. *Slovník soudobých českých spisovatelů*. II. díl. Krásné písemnictví v letech 1918–1945. Cit. vyd.

³⁹ Tamtéž, s. 926.

⁴⁰ SEZIMA, K. Veliký Pan? In *Masky a modely: Studie o domácí próze soudobé*. Cit. vyd., s. 101.

⁴¹ NÜNNING, A. (Ed. orig. vyd.), TRÁVNÍČEK, J. a HOLÝ, J. *Lexikon teorie literatury a kultury: Koncepce, osobnosti, základní pojmy*. 1. vyd. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.

pojetí těchto směrů však odpovídá spíše zastaralému pojetí pojmu naturalismus, které bylo dříve mylně používáno synonymicky.⁴²

Vrba se však vůči takovému vnímání své tvorby ohrazuje a zdůrazňuje autorskou licenci svých děl, když v Genesi knihy *Duše na horách* píše:

„Našel se dokonce jakýsi pan řídící, který na své dobré svědomí tvrdil, že děj Madlenky z Pece je do poslední písmeny pravdivý (...). Ten pán slyší patrně i trávu růst, neboť zjistil věci, o kterých jsem neměl a nemám dodnes potuchy. Patří patrně do řady těch čtenářů, kteří se domnívají, že tvořiti znamená doslovně opisovati ze skutečnosti. To by konečně ještě nebylo nic zlého. (...) Víra dána autoru a nikoli onomu panu řídícímu, jehož tvrzení přirozeně byla pouhá nafouklá mýdlová bublina. (...)“⁴³

Autor sám zdůrazňuje, že dílo je jeho vlastní básní a nekopíruje skutečnost. Požadavek vlastní autorské licence je přitom blízký spíše realismu.⁴⁴ Ač se tedy Vrba vymezuje proti čistému opisování ze skutečnosti, přeci jen sám někdy používá toto nařčení za své, především tam, kde nechce, aby byla vážnost sdělení zpochybněna uměleckostí.

2.2.5 Historická tematika a tvorba dokumentární a historiografická

Kromě děl s uměleckou ambicí vytvořil Vrba také několik děl, jejichž cílem bylo vyjádřit autorův názor na některé historické skutečnosti. Spadá sem humoristické trojsvazkové dílo *Zubřany* (1922), především ale trojdílné monumentální dílo *Chodské rebelie* (1923–1926), romány *Převrat* (1932) a *Prokop Holý* (1934). Z pozdějších děl sem lze zařadit román *Jiří z Poděbrad* (1945).

Vrbou zvolený postoj by přitom bylo možné považovat za přinejmenším vyhraněný, když se jeho výklad chodské rebelie, známé také např. z díla Aloise Jiráska *Psohlavci*, značně lišil od toho ne-li historického, pak alespoň obecně tradovaného. Sezima Vrbovo specifické uchopení tohoto motivu komentoval takto:

„Důležité je však i po umělecké stránce, o jaké předpoklady opírá své vnitřní oprávnění k výkladům, že chodský vzdor byl podnícen katolickou protireformací a že byl vedle odboje proti kastě šlechtické hlavně bojem za svobodu svědomí. Ať odkudkoli čerpal toto své

⁴² Tamtéž.

⁴³ VRBA, J. Genese knihy. In *Duše na horách*. 2. vyd. Praha: nákladem České grafické unie, 1939, s. 370. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 38. ISBN nepřiděleno.

⁴⁴ NÜNNING, A. (Ed. orig. vyd.), TRÁVNÍČEK, J. a HOLÝ, J. *Lexikon teorie literatury a kultury: Koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Cit. vyd.

*náboženské a sociální pojetí chodské pře, básník třeba determinista se bude proti úzkostnému sčítání fakt samozřejmě vždy dovolávat nadlogické osudové jejich souvislosti, nadpřirodní jejich pravdy a své intuice. (...) Jde však dále a především o to, kterak zmohl vlastní úkol básnický. Kterak dovedl své vnitřní osobité pravdě, aťsi dějinné či legendární a třeba vědecky mylné, dodat životnosti mýtotočrné (...).*⁴⁵

Dále napsal polemické statě *Proti arcibiskupovi* (1932) a *Doslov k 500. výročí pádu Prokopa Holého* (1934). Podílel se také na vzniku několika děl národopisně sociologických a historických: *Chodsko pod Hatravou* (1924), *Domažlice a Chodsko* (1928) a *Chodsko* (1928). Spadají sem také pamětní záznamy *Chodský bílý týden* (1947) a *Chodský černý týden* (1947).

2.2.6 Tvorba autobiografická a biografická

Námětem pro tvorbu se Vrbovi stal také jeho vlastní život, a to jednak epizodně v díle *Mládí* (1927), a dále pak v kontextu celé generace v knize *Kvetoucí hloží* (1935). Tu napsal na popud Otokara Březiny. Vrba si následně kladl ambice, aby kniha byla vnímána nejen pro svou uměleckou hodnotu, ale aby jí stejně tak byla přisuzována hodnota výpovědní, dokumentární.⁴⁶ Navazovalo na něj dílo *Bludiště* (1937). Spadá sem také dílo *Požehnaný den* (1940), zaznamenávající minutu po minutě autorův den.

Vrba je také autorem díla *Otokar Březina a jiní přátelé v mé paměti* (1932), napsaného především v reakci na dílo Jakuba Demla *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* (1931), a nekrologů *Jan Herben* (1937) a *Antonín Klášterský* (1941).

2.3 Lyrika vs. epika

Zařazení Vrbova díla není tedy z hlediska stylu příliš jednoznačné. Sezima a Kunc se rozcházejí nejen v této otázce, ale také v otázce fundamentálních literárních žánrů, tedy epiky a lyriky. Domníváme se, že jeden z důvodů lze spatřovat v jisté Vrbově specifčnosti, totiž nadužívání výpustek a pomlček:

⁴⁵ SEZIMA, K. Veliký Pan? In *Masky a modely: Studie o domácí próze soudobé*. 1. vyd. Praha: J. Vilímek, 1930, s. 122n. Edice Spisy Karla Sezimy, sv. 10. ISBN nepřiděleno.

⁴⁶ VRBA, J. Genese knihy. In *Kvetoucí hloží*. Praha: L. Mazáč, 1935, s. 283–286. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 52. ISBN nepřiděleno.

„Přišly potom slunečnější dny, ale nikdo jim nevěřil – ani lidé, ani zvířata – ani rostlinstvo... Všecko se krčilo ještě nedůvěřivěji... I rozhněvalo se slunce a udeřilo do země ohnivými pěstmi.– Země se zachvěla až do hloubky skal, zahleděla se k slunci mřížovím nespočetných větví svých stromů a keřů, vydechla osvobozeně a řekla mu, že věří – jemu věří.“⁴⁷

Vrba přitom neomezuje využití této interpunkce pouze na knihy z přírody. Může se tak zdát, že forma zde má silný vliv na obsah a že také záleží na čtenářově žánrovém očekávání. Zatímco tak Sezima shledává u Vrby totální zklamání z hlediska očekávání dějové složky, Kunc vyzdvihuje v jeho dílech lyrismus. Je tedy možné soudit, že zatímco tak u někoho může tato interpunkce vést k zvýšení čtenářského napětí, u jiného může naopak působit retardačně. Důvody, které vedly Vrba k užití této interpunkce lze snad nalézt v rozporu mezi autorovými snahami o poezii a konečným prozaickým výsledkem. Vrba si tak chtěl grafickým rozbitím věty napomoci tam, kde selhával se syntaxí, aby vytvořil rytmus.

Kunc hodnotí Vrbovu tvorbu jako dějově poutavou, slohově přístupnou, prostou a srdečně vyprávěnou. V pozdější Vrbově tvorbě tak dochází k tomu, co Kunc vystihuje slovy:

„Neutuchající tvořivost zavedla Vrba v posledním desetiletí až do libivé konvenčnosti a nebezpečné lidovosti. (...) Romantika lesního příšeří podepřela bohatství Vrbova intenzivního pozorovacího umění a zvítězila nad jeho nevšedním vyprávěčským darem, zavedla ho najednou na mělčiny libivosti.“⁴⁸

Bartůšková, která uvažuje Vrbovu část beletristické tvorby věnovanou přírodě, rozlišuje ve Vrbově prozaické tvorbě dvě linie: lyrismem se realizuje okouzlení přírodou na základě smyslů – cílem je estetická evokace přírodních krás, naladění čtenáře a vybudování jeho schopnosti vnímat stejně jako autor; epický styl je užit tam, kde se autor snaží omezit konkrétně smyslová východiska s cílem uměleckým způsobem poučit o životě v přírodě, vyvrátit mylné předpoklady či úsudky, tradované typicky mylnými stereotypy o přírodě, pranostikami apod.⁴⁹ Tyto epické útvary pak přecházejí až v esej či vědecké pojednání a podobné útvary s přesahem za hranice naučné beletrie. Bartůšková přitom hodnotí, že

⁴⁷ VRBA, J. Kvetoucí stromy. In *Bažantnice a jiné obrázky z přírody*. Cit. vyd., s. 102.

⁴⁸ KUNC, J. *Slovník soudobých českých spisovatelů*. II. díl. Krásné písemnictví v letech 1918–1945. Cit. vyd., s. 924.

⁴⁹ BARTŮŠKOVÁ, S. Jan Vrba a jeho beletrie o přírodě: Několik poznámek k přírodnímu žánru. *Česká literatura*. Cit. vyd.

Vrbova díla lze charakterizovat střídáním epických a lyrických epizod, které se někdy prolínají, ale někdy jsou příliš okatě rozděleny, a vyprávění se tak tříští na řadu epizod.

Větší epičnost pak lze logicky také předpokládat u té části tvorby, která se věnuje člověku. Epičnost, která stojí a padá s autorovou schopností navodit a udržet napětí, však v této části tvorby trpí přílišným schematismem a potřebou autora být si jist, že čtenář pochopí, co chce říci. Zde poté výrazně vystupují do popředí slabé stránky Vrbova řemesla, jako je neschopnost dostatečně oživit postavy a jejich dialogy, motivovat jejich chování apod.

Je to ostatně právě to, v čem také Sezima spatřuje hlavní Vrbovo selhání:

„S tím souvisí ráz Vrbovy dušeslovné motivace i vší jeho psychologie. Je obdobně logická a mechanicky zevšeobecňující. Ač folkloristická drobnomalba zpravidla ne bez úspěchu maskuje a tlumí přikrost přechodů, nezahladí vždy dojem vystmělého, včas nestrženého lešení. Vystačí-li pak autor s tímto aparátem na primitivy a na průměrná psychická hnutí, na nichž je lidský jedinec účasten míň jako osobnost, než jako determinovaná bytost rodová, je to na složitější vnitřní děje a procesy nástroj přec jen příliš nepružný a nepřiléhavý. Otírá subtility a zeslabuje utajenou dynamičnost vnitřních pochodů; ale zrazuje i náhlou překvapivost čistě vnějších obrátů a zvrátů fabulačních. Z těch příčin se epika Vrbova na velkých projekčních plochách rozptyluje a zestřízlivuje.“⁵⁰

⁵⁰ SEZIMA, K. Veliký Pan? In *Masky a modely: Studie o domácí próze soudobé*. Cit. vyd., s. 105.

3 KRITICKÝ OBRAZ DÍLA

Lze soudit, že se Vrbovo dílo v době svého vzniku a předpokládané percepcce, tedy v první polovině 20. století, těšilo značné pozornosti. O velkém čtenářském úspěchu svých knih píše často sám Vrba, např. v Genesi knihy *Borovice* detailněji informuje o tom, jak se obliba jeho románu odrazila v jazykové skutečnosti:

„*Myšlenka napsati celou knížku o jediném stromu vznikla po napsání knihy Dražinovská hora. V tomto díle mi také nešlo o nic jiného, než dokázati, že o poměrně nepatrném kusu selského lesa, měřícím všeho všudy něco málo přes sto hektarů, lze napsati knihu, čítající plná čtyři sta stran – a ovšem při tom knihu, o které by se nemělo říci, že patří mezi literární brak. – Podařilo se mi, a nejen podařilo. Kniha dokonce nalezla tak vášnivé čtenáře, že přemnozí z nich o prázdninách putovali, aby vlastníma očima ten zázrak spatřili. A tak kus lesa, o němž dřív nikdo ani nevěděl, se stal známý po širých vlastech, abych hovořil ve svém stylu. Ale i v kraji samotném vykonala kniha svůj účinek, neboť se tu úplně vžilo nové pojmenování. Dřív se totiž tomu lesu říkalo prostě ‚V hoře‘ nebo ‚V lesích u Dobré vody‘ anebo ‚Václavková hora‘. Tyhle termíny však zmizely, a dnes zná každý jenom ‚Dražinovskou horu‘. Po takovém zdaru zachtělo se mi jíti ještě dále (...).*“⁵¹

O zájmu odborné části veřejnosti zase svědčí množství ocenění, které bylo Vrbovu dílu uděleno: Vrbova básnická sbírka *Radostné zaslíbení* byla oceněna fondem Julia Zeyera,⁵² několik děl se dočkalo ocenění moravského zemského výboru (prozaické dílo *Člověk boží a jiné práce*, básnická sbírka *Jitřní lov*), jiným byla udělena cena České akademie, a to jednou první cena za historický román *Chodské rebelie* (oceněno také Jiráskovou cenou hlavního města Prahy), jindy pak cena výroční (knihy próz *Les a Sázava*), čestná (humoristický román *Zubřany*, chodský román *Zbytkový statek*), popř. zvláštní čestná (chodský román *Beranuc dvůr*). Chodský román *Boží mlýny* a román *Zelené šero* získaly také v jednotlivých ročnících Cenu hlavního města Prahy a nadace Turkovy.⁵³ Naopak romány těšící se i po třiceti letech od

⁵¹ VRBA, J. Genese knihy. In *Borovice*. [2. vyd.] Praha: Česká grafická unie, 1940, s. 206n. ISBN nepřiděleno.

⁵² Jedná se o cenu udělovanou Českou akademií. Ta zřizovala fondy ve jménu donátorů, kteří se profilovali z řad příznivců a podporovatelů její činnosti. Ve jménu těchto fondů poté byly vyhlašovány literární aj. soutěže. POKORNÁ, M. Zeyerův fond při České akademii věd a umění. *Česká literatura*. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 2001, 49(1), s. 95–103. ISSN 0009-0468.

⁵³ Přehled ocenění čerpán z: RYŠÁNKOVÁ, H. *Jan Vrba: Personální bibliografie*. 1. vyd. Plzeň: Knihovna města Plzně, 1974. Edice Beletristé Západočeského kraje. ISBN nepřiděleno.

dob svého vzniku největší pozornosti stran odborné veřejnosti,⁵⁴ *Mniška a Bažantnice*, žádná ocenění nezískala.

K tomu, že Vrba ve své době patřil k nejčtenějším autorům, se vyjadřují také mnozí autoři doslovů, ukončujících určitá vydání. Tak např. Tomeček hledá možné příčiny takové obliby v charakteru Vrbových děl:

„Postřehy Jana Vrby jsou bystré a účinné. Neviš, čím v příští minutě překvapí, a on překvapí skutečně. Jeho rejstřík je široký. Od přísného realistického pohledu k básnickému okouzlení. V tomto okouzlení se dává velice snadno uchvacovat okamžitými dojmy a podléhá jim, aniž se zabývá jejich příčinou. A v těchto polohách mnoho přírodních jevů idealisuje a vidí je okem romantika.“⁵⁵

Vrbův přínos byl spatřován v jeho poloze básníka přírody. Fišerová Vrbovi, který dle ní „ve svých obrázcích z přírody našel svůj nejvlastnější hlas a vrcholky své rozsáhlé literární tvorby“,⁵⁶ přisuzuje polohu materialistického panteisty a definuje ho jako povoláného „básníka stromů a malíře zvěře“,⁵⁷ bystrého pozorovatele přírody. Vyzdvihuje také praktický ráz jeho knih, který shledává ušlechtilým, když „učí hajné, myslivce (...) nejen střílet, ale i krmít, ošetřovat a chránit zvěř a její domov“.⁵⁸ Vrbovy knihy o přírodě vnímá Fišerová (oproti těm ze selského prostředí) jako nesvázané úzkým společenským rozhledem, jako ty, které nejsou „rozmělněny pozdější konvenčností a libivou povrchností (...)“.⁵⁹ Tuto část Vrbova díla pak Fišerová pojímá takto:

„U Vrby došly vzácného spojení svěží lyrická, impresionistická vloha a nevšední vypravěčský dar s pronikavou znalostí odbornou, přírodovědnou i lesnickou, a z tohoto spojení vzešla řada prozaických čísel přírodní lyriky i epiky obdivuhodně vyzrálých, jednolitých ve svém obsahu, citění i výrazu, plném často světélkujícího lyrismu, která mají své ojedinělé postavení v naší literatuře.“⁶⁰

⁵⁴ Výlučnou pozici přisuzují těmto Vrbovým románům např. Marie Fišerová. FIŠEROVÁ, M. Básník přírody Jan Vrba. In VRBA, J. *Bažantnice a jiné obrázky z přírody*. 7. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1955, s. 183–188. Edice Žatva, sv. 189. ISBN nepřiděleno; a Jaromír Tomeček. TOMEČEK, J. Doslov. In VRBA, J. *Toulky přírodou: Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1955, s. 149–150. ISBN nepřiděleno.

⁵⁵ TOMEČEK, J. Doslov. In VRBA, J. *Toulky přírodou: Výbor z díla*. Cit. vyd., s. 149.

⁵⁶ FIŠEROVÁ, M. Básník přírody Jan Vrba. In VRBA, J. *Bažantnice a jiné obrázky z přírody*. Cit. vyd. s. 184.

⁵⁷ Tamtéž, s. 187.

⁵⁸ Tamtéž, s. 184.

⁵⁹ Tamtéž, s. 185.

⁶⁰ Tamtéž, s. 186.

Fišerové výklad Vrbova díla však shledáváme, ne-li ideologicky zatížený a tendenční, pak zcela jistě nadinterpretovaný, když píše (ač později připomíná, že Vrba nebyl ani socialista, ani revolucionář):

„Odtud (z přírody) vyrůstá jeho jasný a hluboký sociální cit, láska k zdravému venkovskému člověku a životu, i pohrdání cizopasnými a úpadkovými společenskými živly, zejména šlechtou, která v době vzniku mnohých jeho knih měla ještě slovo a moc na našem venkově, odpor proti církevnictví a tmářství,“⁶¹

Podobně pak chápe jedinečnost a výjimečnost Vrbova díla také Vaníček:

„Máme a měli jsme mnoho básníků lyriků, kteří našli adekvátní umělecký výraz pro krásu země, v níž žijeme. Avšak málokterý prozaik naučil nás tolik milovat a vážit si české přírody jako Jan Vrba. (...) Spisovatel Vrba je cele na straně chudých, utlačovaných a toužících po svobodě.“⁶²

Vrba byl však doceněn nejen coby básník přírody, ale také jako mluvčí svého regionu, chodského kraje. Je možné soudit, že dnes je to právě toto obsahové zaměření, které určuje Vrbovým dílům jejich místo v českém literárně historickém kontextu. Tak například kolektivní dílo *Česká literatura od počátků k dnešku* zmiňuje Vrba pouze v souvislosti s regionální literaturou⁶³ – jako autora chodských románů ho staví po bok Jana Morávka a jeho tvorby věnované Posázaví, avšak necení si ho tolik jako Vojtěcha Martínka, jehož tvorbu považuje za umělecky dokonalejší.⁶⁴

Ve svém pozdním tvůrčím období se autor velmi často soustředil na výchovný apel svých děl, který často ještě zesiloval moralistním koncem. Tato lidovost byla přitom Vrbovi jedněmi vytýkána, aby naopak pro jiné představovala pravé hodnoty jeho díla, jak to vyjadřuje Fišerová:

„Zdravý lidový živel, plný moudrosti a mlčenlivé lásky k přírodě, bystrého, znaleckého a tvořivého poměru k ní, ztělesněn v postavě bažantníka Nessiby, který je obdobou celé řady podobných lidových postav, žijících v ostatních Vrbových knihách z přírody. (...) Tak bohatě a mnohotvárně nás učí Vrbovy knihy rozumět přírodě, chápat a milovat ji pro dobro její

⁶¹ Tamtéž, s. 184.

⁶² VANÍČEK, J. Dovětek. In VRBA, J. *Kniha z přírody*. 4., oprav. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1957, s. 293. ISBN nepřiděleno.

⁶³ Regionální próza se jako druh prózy zaměřené k širokému publiku začala profilovat od 20. let 20. století. Více viz LEHÁR, J. kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., doplň. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Edice Česká historie, sv. 4. ISBN 978-80-7106-963-8.

⁶⁴ LEHÁR, J. kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Cit. vyd.

i naše. Zbavují nás měšťácké tuposti a nevšímavosti, která tak ochuzuje náš smyslový a citový život, a venkovského člověka odvracejí od barbarského, pytláckého, hrubě užitkového poměru k ní, neboť i jeho vedou k hlubšímu, bratrštějšímu vztahu ke zvířatům, ptákům, stromům, květinám a pramenům, ke všemu životu v přírodě, jehož je člověk organickou součástí.“⁶⁵

⁶⁵ FIŠEROVÁ, M. Básník přírody Jan Vrba. In VRBA, J. *Bažantnice a jiné obrázky z přírody*. Cit. vyd., s. 188.

4 ANTROPOMORFIZMUS V DÍLE JANA VRBY

Vrba se svou poetikou výrazně neodlišoval od dalších autorů první poloviny 20. století, jejíž poetiku lze definovat takto:

„Mladší autoři se vzdávali kronikářsky podávaného, pravidelně plynoucího děje. Na místo toho využívali podání příběhu v první osobě (ich-forma) nebo tzv. limitované vyprávění, kdy nestranný, jakoby vševědoucí vypravěč mizí a události jsou viděny z hlediska jediné postavy. Narušuje se logická posloupnost děje, uplatňuje se polopřímá řeč. Objektivní lineární čas je nahrazován časem vnitřním, osobně prožívaným. V próze se objevují postupy soudobé lyriky, například metaforické pojmenování, symbolická náznakovost. Znamená to odklon od ‚vševědoucnosti‘ k osobnímu vidění a hodnocení. Skutečnost ztrácí pevné, neměnné hodnocení, svět už není přehledně uspořádán; lidská existence se stala vratkou.“⁶⁶

Antropomorfizace je definována jako *„proces a výsledek přenášení lidských vlastností na jiné objekty, např. na bohy nebo na zvířata“*.⁶⁷ Antropomorfizmus je tak v literatuře spojen především s jednoduššími epickými žánry typu pohádky, bajky apod., kde jednání zvířat odráží zpravidla jednání lidí, čímž se realizuje výchovná funkce, když daný příběh obrazně ukazuje některé špatné lidské vlastnosti či vzory chování.

Užití této figury tak v případě Vrby můžeme považovat často za nezbytné, protože slouží k samotné realizaci vyprávění, poskytuje mu odůvodnění, jistý argumentační základ. Vrba tak řeší určité těžkosti realizace motivu. Bartůšková situaci hodnotí slovy: *„Lidský svět má ovšem nezměrně více tváří a možností uvést svého hrdinu do rozmanitých situací, životní prostředí zvířat a jejich způsob života skýtá naopak autorovi omezené možnosti.“*⁶⁸

Lidská psychologie zde tak slouží jako pomůcka pro možnost sdělení. Podle Bartůškové tím Vrba diferencuje jednotvárné příhody, protože polidšťování mu umožňuje, aby čelil *„monotónnosti vyprávění odrážejícího věrně skutečnost a zároveň zachoval nutnou proporcionalitu v poměru mezi hodnověrností a uměleckým výmyslem“*⁶⁹. Problémy však lze spatřovat v okamžicích, kdy je přisuzovaný psychologický výklad až násilný či nepatřičný,

⁶⁶ LEHÁR, J. kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Cit. vyd., s. 474n.

⁶⁷ NÜNNING, A. (Ed. orig. vyd.), TRÁVNÍČEK, J. a HOLÝ, J. *Lexikon teorie literatury a kultury: Koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Cit. vyd.

⁶⁸ BARTŮŠKOVÁ, S. Jan Vrba a jeho beletrie o přírodě: Několik poznámek k přírodnímu žánru. *Česká literatura*. Cit. vyd., s. 468.

⁶⁹ Tamtéž, s. 468.

když např. srna závidí, borovice lituje apod. V souladu s Bartůškovou pak lze konstatovat, že Vrbova metoda antropomorfizace nadměrnou stylizací do lidské roviny značně poklesá.⁷⁰

Dalším argumentem pro využití antropomorfizmu je Vrbova snaha překonat propastný rozdíl mezi viděním svým, člověka znalého a erudovaného, a laika, čtenáře.

„Tyto ohledy na čtenářstvo ho často svedly k nadměrnému kultu odborného detailu, ne vždy neseného oním spodním lyrismem, jenž pozvedá předmět z naukové šediviny k umělecké sugesci a výraznosti. Nejedno místo Vrbova rostlinného románu, theoreticky dojistá interesantní, trpí proto obšírnou a plošnou popisností bez plastiky, reliefu a náladové barvy, slovem nezhodnocenou věcností a mrzutou suchostí.“⁷¹

Důkazem pro výše uvedené nám může být úryvek z románu *Borovice*, popisující rozptýl seménka:

„Schylovalo se právě ke třetí hodině, když z podpaždí nejvíce rozchlípené šupiny vyklouzla podivná křídlatá věc, která se perleťově zaleskla v slunečním světle – a již, vesele vrtíc blanitým křídélkem, se pustila v let. Nedoletěla však daleko, neboť touha země ji k sobě přitahovala. A tak se stalo, že asi v jedné třetině délky mýtě dopadla na zem. Klepla svou špičkou poněkud prudčeji o hroudu hlinité půdy – a v té chvíli se rozskočila ve dvě. Blanité křídélko zvedl v zápětí vítr ještě jednou, aby si s ním pohrál a zahodil je potom do metličnaté trávy jako věc, které vykonala svůj úkol, a proto je zcela nepotřebná...“⁷²

Veselost, hravost, nenucenost výjevu je zde umenšována autorovou potřebou osvětlovat situaci do nejmenších detailů, a to včetně času. Vedle hodinového určení je čtenář uveden do času vyprávění také informací „...ke konci května kteréhosi dávno zapomenutého roku...“,⁷³ a jak se dozví dále, jde o dobu pravěkou, neolitickou – tedy o dobu, která využívala-li nějakých pomůcek pro zaznamenání času, pak jistě zcela primitivních. Čtenář si sice může autorovu potřebu explicitně uvést květen vysvětlit tak, že byla motivována zdůrazněním právě té doby, kdy dochází k vysemeňování borovice, ale důvod pro uvedení přesného času nalezne pravděpodobně těžko.

Pro Vrbova díla je charakteristická tendence vysvětlovat přírodu jako celek, složený z velkého množství jednotlivých částí, přičemž velkolepost tohoto celku, této jednoty spočívá právě v rozdrobenosti, která je však logicky uzpůsobená tak, že každý dílek souvisí s dalším,

⁷⁰ Tamtéž, s. 469.

⁷¹ SEZIMA, K. Veliký Pan? In *Masky a modely: Studie o domácí próze soudobé*. Cit. vyd., s. 101.

⁷² VRBA, J. *Borovice*. [2. vyd.] Praha: Česká grafická unie, 1940, s. 16. ISBN nepřiděleno.

⁷³ Tamtéž, s. 15.

byť nemusí být bezprostředně přítomen. Trvalostí přírody (kdy však nejde o trvalost jejích jednotlivých částí, ale trvalost celku) Vrba kompenzuje, nahrazuje destabilizaci času a světa.

Vrba toužil vytvořit obraz velkoleposti přírody, aby ho tak mohl zprostředkovat lidem, svým čtenářům, protože předpokládal, že lidé jsou vůči této skutečnosti slepí a že také častokrát mylně usuzují, jak se toho ostatně dopouštěl i samotný autor. Poslání svého díla formuloval Vrba takto:

„Nejde nám o to, aby naší prací dospěl k přírodopisnému poznání, nýbrž aby se rozumem i srdcem přibližoval k tajemství života, aby pochopil smutnou bratrskost nebo sesterskost svoji s každým zvířetem, s každou rostlinou – ba i s každým kamenem, nebo podle naší víry i ten je živý. Chceme tak vytvořit novou morálku, která by neznamenal jen povinnosti člověka k člověku, ale i člověka ke zvířeti, k rostlině i k zemi samotné. Nebo se vším tím jsme spíati těsněji, než si myslíme.“⁷⁴

4.1 Stromy jako ti největší

Vrba chce vypočítat velikost přírody, uzavřenost a soběstačnost celku, přičemž jedním ze způsobů, kterým na tuto skutečnost ukazuje, je metoda antropomorfizace tichých majestátních přírody, tedy stromů. Tento Vrbův záměr lze ilustrovat na díle *Borovice*. Vrba je fascinován všemi stromy, jak se ze svého obdivu k nim vyznává v úvodní kapitole knihy *Borovice*:

„Každý se jistě ve svém životě několikrát zastavil, anebo se musel zastavit před stromem. Je v celku lhostejno, jaký to byl strom, který si toho zastavení vynutil, i jaká byla jeho příčina. Někdo tak učinil před rozkvetlou jabloní, aby mohl aspoň na chvíli zapomenouti na trudy i svízele života a upadnouti u vytržení nad růžovým oblakem květů, spočívajícím na tmavém a pokriveném kmenu. Jiný se zase zastavil v lidsky smyslném rozkochání před bělostnou panenskou břízou, když jí vítr odhaloval s těla závojem spuštěné zelené vlasy a obnažoval její stříbrnou nahotu. A jiný se zase rád zastavuje před stromy na podzim, když s nich padá k zemi poslední rudá a zlatá nádhera, aby mohl před nimi meditovati o marnosti a pomíjejícínosti všeho na tomto světě...“⁷⁵

⁷⁴ VBRA, J. Genese knihy. In *Borovice*. Cit. vyd., s. 214.

⁷⁵ VRBA, J. Poněkud nudná, ale nutná úvodní kapitola. In *Borovice*. [2. vyd.] Praha: Česká grafická unie, 1940, s. 9n. ISBN nepřiděleno.

Vrba však stromy vnímá hlouběji než jen z hlediska způsobu jejich výskytu v jsovcu. Jak autor dále vysvětluje, byl stromy fascinován, protože mu připadaly vznešené svým klidem, jistotou a vzácnou rovnováhou, připadaly mu světem o sobě, soběstačným a uzavřeným. Navíc jim Vrba přisuzoval, že znají tajemství pravého štěstí, po němž touží každý člověk. Vrba však přiznává, že se po dlouhou dobu dopouštěl chyby, kterou je ale také možné vysledovat ve většině odborných publikací, věnujících se rostlinám a přírodě obecně – totiž že jako člověk, jehož atributem je stádovost, nesledoval celek, když mylně posuzoval strom jako individuum, jako jedince, kdy přitom borovice se skládá z nekonečného množství nezávislých jednotlivostí, které však tvoří propojený celek:

„Ano! Každá sebe nepatrnější snítka, jichž je v koruně snad několik desítek tisíc, je – ne jedincem – ale dvojjatcem sama o sobě. Každá z nich žije svým vlastním životem, který je však úplně stejný a harmonicky souzvučný se životem celého množství, neboť jedno je všem těm snítkám společné – to, čemu i v lidské řeči krásně říkáme ‚duše stromu‘.“⁷⁶

Jedním z důvodů, proč si autor vybral zrovna borovici, je přitom právě specifická jeho rozmnožování. Vrba povyšuje borovici až na mytický strom, předávající skrze své semeno-nesemeno svědectví světa:

„Borovice je příliš starodávný strom, kterému se zalíbilo v tajemnosti života všeho prvotního stvoření na této zemi, a proto se zastavila ve svém vývoji a nepřijala mnohého, co později ještě štědře rozdávala příroda ostatnímu svému stvoření, které toužilo po dalším vývoji a nových zkušenostech. Borovice z nových darů přijímala jenom moudře a opatrně. Měla nutkavou potřebu tajemného – a když nemohla jinak, uchovala si aspoň skryté pod nevzhlednou slupkou svých podivných semen-nesemen nejhlubší tajemství vlastního vývoje.“⁷⁷

Kniha vypráví příběh stromu, borovice, a to od samého semínka (přesněji semínka-nesemínka), z kterého strom vzešel, až po jeho konečný pád. Stejně jako v *Bažantnici*, i v *Borovici* je zobrazovacím procesem limitované vyprávění, protože svět je nám zprostředkován skrze prožitky a citění borovice. Veškeré dění přitom autor nezapomíná vyzdvihovat z hlediska principu propojenosti a provázanosti jednotlivin:

„Ale vedle všech těch ryze vnějších změn udála se ještě jedna vnitřní, která měla daleko větší význam a hlubší dosah. Zmizelo pojednou jednotné vědomí, které nebylo ještě loni u prvního výhonu porušeno – místo něho se objevilo vědomí zmnožené, neboť každý

⁷⁶ Tamtéž, s. 11.

⁷⁷ VRBA, J. *Borovice*. Cit. vyd., s. 17.

z nových výhonů byl už zcela dokonalou snítkou, a proto také celkem o sobě. Borovička prostě přestala být jedincem a stala se rodinou. Byla to skutečnost velmi radostná, neboť s ní se dostavila rozkoš harmonické spolupráce a jistota, jakou má toliko zástup, který je veden silným a cílevědomým jedincem, jímž byl u borovičky hlavní výhon, který neznal jiného toužení a jiné snahy, než vyrůstati tak vysoko, jak jenom lze...“⁷⁸

Což autor dále ilustruje i na buněčném uzpůsobení stromu, kdy strom funguje jako dokonalý jedinec, od kořene po špicí své koruny, ale jednotlivé jeho částičky bojují o svou existenci, avšak jejich ztráta neohrožuje strom z hlediska celkové harmonie. Podobný princip pak lze uplatnit na celý les, celou přírodu atd. Takové vědomí sounáležitosti se však vyvíjí. Poznává-li jednotlivec svou náležitost, pak se zákonitě rozšiřuje oblast, kterou uvažuje jako svou. Konstituování tohoto vědomí souvisí také s tím, jak se konstituuje paměť borovičky. Zde však jakoby autor slevil ze svého principu nazírat přírodu jako svébytnou a prvotní, ze kterého se lidské teprve odvozuje, a vlastnost fungování paměti borovice tak, jako by byla analogická té, která je charakteristická pro lidi, zapomnětlivosti. Tuto skutečnost tak považujeme za slabinu Vrbových snah o přiblížení, zlidštění stromu, protože nabourává pojetí borovice jako svědka vývoje přírody, popírá onu archetypální borovici, uchovávací si to nejpůvodnější a nejtajemnější ze starých dob, které formou svého semene-nesemene předává dál.

„Toho však nevěděla a věděti nemohla, že se k ní prostřednictvím paměti již nevrátí ony dojmy, které na ní útočily z nejdávnější minulosti země – a že její paměť, čím více bude stárnouti, tím bude mladší – že neustále bude slábnouti její dosah do minulosti. (...) Borovička cítila, že současně přijímá i dává, a že je sladko tak činiti. Přijímati bylo příjemné a dobré, ale dávati zdálo se jí ještě sladší a nutnější, nebo všechno kolem jí napovídalo a naznačovalo, že to je vlastně jediným smyslem bytí a jedinou jeho slávou.

A tak, aniž si náležitě uvědomila, začala toho dne žiti po příkazu vyššího řádu a zákona, který nemiluje soběstačnosti, který ze všeho živého na této zemi touží učiniti ohromné bratrstvo sobě navzájem sloužících – podle zákona živé a dělné lásky, který spojuje tajemným řetězcem všechno živé od podzemní plísně až k orlu, který se vítězně vznáší v povětří...“⁷⁹

Vrba tedy neantropomorfizuje proto, aby daný objekt zpodobňoval něco typicky lidského, ale naopak něco vyššího, člověka přerůstajícího. Při této příležitosti se nelze ubránit

⁷⁸ Tamtéž, s. 40–42.

⁷⁹ VRBA, J. *Borovice*. Cit. vyd. s. 9n.

srovnání s *Lípou* Josefa Karla Šlejhara, protože i zde funguje strom jako symbolický svědek lidského konání, ač je mu přisouzena pouze jistá, spíše pasivní úloha ve vývoji děje, který vychází z konání živých postav. Šlejhar je však svým zaměřením čistě umělcem, nikoli zainteresovaným odborníkem, disponujícím terminologií a zákonitostí fyziologie rostlin, a tak používá pro vylíčení takového niterného okamžiku, jako je kvetení, slova mnohem poetičtější, více lyrizující, když pro potřeby svého sdělení nepotřebuje vyzdvihovat samotnou vědeckou velikost přírody:

„A jako by pak vyčkávala právě těchto zázračných dotyků světla, rozevřela se hned celá zřídla vůně, jako by lily se nezvěstné vodopády sladkosti, jako by záplava vonné něhy spouštěla se s hůry – všechna nadra země u toužebném vzdechu musila tu zavoněti, v rozkoši vnořovati v sebe tuto ambrosii, zůstávající stále nenabažena, vždy nově toužící. Jeť ta vůně neoznačitelné omamné podstaty, vssáta v duši jako by rozechvívala a unášela v mystické oblažení, kladouc ji v unylost závratného rozplynutí...“⁸⁰

4.2 Hmyz jako ti nejmenší

Kromě personifikování větru, vichřice, deště, slunce či mlhy („...*Mlha, hustá jako ovčí kožich, stála před oběma okénky a dívala se dovnitř...*“⁸¹) zlidštuje Vrba také drobné živočichy (hlemýžď) a hmyz, vesměs tedy také živočichy malých až titerných rozměrů. Jeden z takových živočichů je tak titulním protagonistou příběhu, jde o bekyni mnišku, drobného motýlka, schopného způsobit v lesích kalamitu. I do tak malého tvora se však dovede Vrba vcítit, aby tak mohl následně s jejími pocity seznámit čtenáře, který si tak může udělat představu, co prožívá tak drobný živočich např. v konfliktu s vědomím blížící se smrti:

„Viděly to samičky, tetelily se hrůzou, ale přece cítily, že je plameny přitahují... Že i ony budou musit letět za motýlky, že i jim je souzeno padnout do ohnivého chřtánu. Z té hrůzy a podivného nutkání je přepadla křeč kladení. I vyprazdňovaly své zadečky pod odchlípenou kůru...“⁸²

Je obdivuhodné, že se Vrbovi podařilo vytvořit knihu o téměř dvou stech stranách pojednávající pouze o boji hajných s mniškami. Byla to však idea, kterou se Vrba zabýval tak dlouho, že si již ani nebyl jist, zda takové dílo vůbec napíše. „*Kdyby se bylo stalo, nebyla by*

⁸⁰ ŠLEJHAR, J. K. *Lípa*. 2. vyd. Praha: Aventinum, 1929, s. 175. Edice Spisy Jos. K. Šlejhara, sv. 1. ISBN nepřiděleno.

⁸¹ VRBA, J. *Blázinkové*. 1. vyd. Praha: nákladem České grafické unie, 1940. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 95. ISBN nepřiděleno.

⁸² VRBA, J. *Mniška*. 5. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1970, s. 110. ISBN nepřiděleno.

*jistě utrpěla žádnou ztrátu – tím méně už tzv. nenahraditelnou, ale v té části mého díla, která je vyplněna látkami přírodními, by chyběl spojující článek.*⁸³ Vrba tak uvažuje o čtyřech knihách, které spojuje v jeden významový celek, ilustrující jeho cestu poznání a vnímání přírody: *Les, Bažantnice, Borovice a Mniška*. A je to pak tedy zástupce hmyzu, jemuž konání svěřil autor úkol vyjádřit, dopovědět hlavní myšlenku svého díla:

*„Poznání, že v přírodním dění neexistuje vůbec lidský pojem zla a dobra. Není tvorů zlých a není tvorů dobrých. Není tvorů užitečných a není tvorů škodlivých. To jsou pouze pojmy, které si podle svého prospěchu nebo podle své škody vytvořil člověk. Příroda sama jich nezná.“*⁸⁴

Do dění *Borovice* jsou zástupci hmyzu uváděni v pravidelných cyklech, a to podle toho, jak také v opravdové přírodě ohrožují daný druh stromu, v závislosti na jeho stáří, stavu větví apod. *Borovice*, ústřední hrdinka knihy, tak byla hned zpočátku svého života ohrožena skulinatcem borovým, nazývaným, jak se vzápětí čtenář dovidá, „*borovou spálou, protože je to skutečně dětská nemoc boroviček*“,⁸⁵ aby jí v pozdějších letech využíval jiný zástupce říše hmyzu, a to různí motýlkové. Jejich dopad na život borovice je však vždy vzápětí osvětlen, a to z pravidla tónem laskavým a chápavým:

*„Pozdě pochopila borovička, že se jí zle vymstílit soucit s unaveným motýlkem, který se jí za pohostinství odměnil úkladem. Ale těžko bylo vyčítati si, těžko bylo viniti dávno mrtvého obaleče Boulova, který tak musí žít, poněvadž jinak nedovede...“*⁸⁶

Působením tohoto motýlka přišla každopádně borovice o svůj koncový výhon, který jako hlavní vyživuje kmen živinami a sluncem. Nezbytné pro zachování života tak bylo tento koncový výhon nahradit, ale žádná z větvíček se toho neodvážila. To, že k tomu nakonec došlo, bylo v důsledku působení dalšího motýlka. Zhodnocení situace je pak dokladem, že s přibývajícím stářím borovice však dospívá, stárne také její poznání a vědění, a to postupně, od nejstarších částí (kmene) po nejmladší větvičky:

„Ale to zase chápal kmen, který věděl, že by bývalo po něm veta, kdyby nebyla bývala příliš horlivá touha ostatních schopných větvíček udušena hned v zárodku obalečem pryskyřičným. On také první pochopil, že je všecko v přírodě moudře zařízeno – a že často i zlo je žádoucí, poněvadž i ono může býti někdy k užítku, když jím má býti napraveno zlo jiné.“

⁸³ VRBA, J. *Genese knihy*. In *Mniška*. 5. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1970, s. 198–201. ISBN nepřiděleno.

⁸⁴ Tamtéž, s. 201.

⁸⁵ VRBA, J. *Borovice*. Cit. vyd., s. 39.

⁸⁶ Tamtéž, s. 52.

*Nebo nemohlo býti pochyb o tom, že i obaleč pryskyřičný je škůdcem, ale stejně musil borový kmen uznati, že právě jemu škodou způsobil nepopiratelný užitek, protože odstranil daleko větší nebezpečí, (když) zkrotil všecken svár a nesmyslné zápolení mezi pyšnými větvičkami a zavedl v celém stromu opět starý pořádek a poslušnost.*⁸⁷

Bartůšková píše, že reflexe z přírody spočívá v několika příčinách, které spolu úzce souvisí a jedna přechází v druhou – je to „*obdiv a úžas nad velkolepostí přírodního díla, nad věčným a nezdolným opakováním života a smrti*“.⁸⁸ U Vrby však dle Bartůškové spočívá tato reflexe v konfliktu rozumu a citu.

*„Ale třebaže (Vrba) plně uznává zákony přírody, přece zcela lidsky nenávidí vrány uklovávající malého zajíčka, hranostaje řádícího mezi koroptvemi, lasičku hubící zajíce, přestože násilníci jednají podle své přirozenosti. Vrba cítí s bezbrannými oběťmi, toleruje pouze zápas dvou rovnocenných soupeřů.“*⁸⁹

Patrné je to pak především v pozdějších dílech, např. v posledním svém díle *Z mého herbáře* jako velkého nepřitele přírody stanovuje Vrba václavky: „*Václavka zahubila smrček, a potom zašlo pod jeho korou i vyhladovělé podhoubí...*“⁹⁰ Zde však chybí ono vyvažování zlého dobrem – a zdá se tedy, že Vrbův pansofismus není přeci jen tak všudypřítomný a všeplatný. Možné vysvětlení pro to lze snad hledat ve skutečnosti, že Vrba byl přeci jen lesník, kdežto mykologie je vědní disciplína zvláštní povahy a jedním z nejdůležitějších nástrojů je pro ni mikroskop a umělé, typicky laboratorní prostředí. Tento nedostatek soucítění i pro takové organismy tak může vyvěrat z charakteru jejich povahy, který není postihnutelný pouhým okem, ale podmiňuje také důvěrnou znalost jejich skrytého dominia, podhoubí. Pro pozorovatele Vrbova typu je tak houba nevyhovujícím objektem, který mu neposkytuje příležitost ke kontemplaci, čímž značně ztrácí své opodstatnění.

4.3 Lidé jako (ne)součást přírody

Nelze se ztotožnit s tvrzením Bartůškové, že Vrba na rozdíl od Tomečka a jiných soudobých autorů nezpodobňuje konflikt přírody a civilizace. Např. *Borovice* končí přeci jen sentimentálně, nostalgicky a bez určité naděje rozřezáním kmene stromu:

⁸⁷ Tamtéž, s. 94.

⁸⁸ BARTŮŠKOVÁ, S. Jan Vrba a jeho beletrie o přírodě: Několik poznámek k přírodnímu žánru. *Česká literatura*. Cit. vyd., s. 470.

⁸⁹ Tamtéž, s. 470.

⁹⁰ VRBA, J. *Z mého herbáře*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961, s. 46. ISBN nepřiděleno.

„A to už bylo obchodní zhodnocení, neboť od té chvíle to nebyl kmen – už to nebyla borovice, nýbrž pouhopouhý výřez – kus dřeva, který čekal na kupce...“⁹¹

Vrba tento konflikt nezpochybňuje. Je ostatně také důvodem, proč se Vrba tolik snaží, aby i lidé neznalí odborných poznatků poznali a ocenili velikost přírody. Problém je však v tom, že lidé stojí u Vrby jaksi mimo přírodu, mimo tento model velkolepé jednoty. Zdá se kolikrát, jako by Vrba nepovažoval lidi za hodné být součástí jím zpodobňovaného monumentu, kdy jim přisuzuje pozici mimostojících. Takto však nemůže člověk nikdy dojít ospravedlnění, a nejen jako druh sám o sobě, ale také vlivem svého chování a jednání, které je protichůdné přírodním principům a zákonitostem, popř. je ve svém důsledku pro přírodu škodlivé.

„Jediná jabloň kvete důstojně. Její květ je těžký budoucími plody, cítíte to... Její koruna je skutečnou korunou, která tíží hlavu – a ne jen kyticí pro nevěstu. A jdete-li takovou jabloňovou silnicí dál a dál – ani nevíte jak – ale pojednou cítíte, že vás zmáhá hněv, že se zlobíte na všechny krále světa, protože zdiskreditovali pojem koruny a její těžkou důstojnost. Zdá se vám, že tím velmi ublížili všem jabloním, které rozhodně za to nemohou, že si všelijací lidé stavěli na prázdné a starostlivé hlavy také koruny...“⁹²

Skutečnost, že lidé jsou ve Vrbových dílech vykresleni negativně, pak lze nesporně považovat za projev jisté nedůvěry v člověka. Její zobrazení je v díle zesíleno také situacemi, kterým Vrba lidské postavy vystavuje, kdy ve finále působí jejich vášně a zvyky nížce. V *Borovici* je to patrné snad ve všech motivacích zachycených postav – ponecháme-li stranou absenci motivace uvedení pravěkých lidí, když strom, skrze jehož vnímání nám je převážně svět tlumočen, byl ještě ve stavu určité nevědomosti, pak většina lidí vstupuje do lesa s cílem plnit či jiným (ač ne vždy zcela vědomým) způsobem páchat škody. Naopak příběh Marie, který je do knihy vetkán, lze považovat z hlediska životnosti za nejpřesvědčivější, když vrcholí jejím hříchem pod borovicí, přičemž se tak celá obalí do pylového oblaku, který na borovici předtím spadl. Zatímco je nám však moment, než byla borovice opylena, vyprávěn v téměř posvátné vážnosti vzácného momentu plození, lidský akt je pojmán jako výsledek lidských negativních potlačovaných vášní.

V přírodě hledal Vrba pravdu. Významná je ve Vrbově tvorbě otázka tázání se po jisté elementární, ale velké pravdě. V *Genesi* románu *Blázínkové* (1940) Vrba přibližuje svůj postup takového tázání, který není nepodobný Čapkovskému noetickému tázání, jak ho známe

⁹¹ Tamtéž, s. 199.

⁹² VRBA, J. Kvetoucí strom. In *Bažantnice a jiné obrázky z přírody*. Cit. vyd., s. 112.

z trilogie *Hordubal*, *Povětroň*, *Obyčejný život*, vzniklé v letech 1933 a 1934. Vrba přitom vychází ze svých skutečných zážitků a dodatečně asociovaných vzpomínek, které transformuje do příběhu, zpodobňujícího verzi toho, co se s dotyčnými lidmi událo. Na rozdíl od Čapka však Vrba přistupuje k pravdě méně závazně, když nepřisuzuje takovému způsobu poznávání ontologickou platnost, ale využívá ho pouze jako způsobu nacházení témat – nepřistupuje k němu jako hledač pravdy, se vši pokorou k její nepostihnutelnosti a nepoznatelnosti, ale jako detektiv, kterého jedna stopa vede k další.

*„Všechny ty střípky se řadily k sobě, a třeba neměly spolu nejmenší souvislosti právě tak, jako ony dvě dvojice tuláků – pojednou tu byla spojitost vyšší a zákonitější, ze všech těch střepinek se vytvořilo dějové pásmo – román byl hotov.“*⁹³

Samotný příběh je pak *„(...) pokusem o proniknutí do psychických stavů dvou slabomyslných lidí, (...) s rozumem ani ne lesní zvěře, sžitých však s lesem a přírodou“*.⁹⁴ Vědeckou či nějak jinak relevantní závažnost zjištění zpochybňuje sám autor volbou výrazových prostředků, jak je možné demonstrovat následující ukázkou:

*„To všechno nemohlo ujíti Doře, neboť v chatrči se vzdáhl blahobyť. (...) A přece nešlo Doře do hlavy, přece nebyla zcela spokojena. Pejsek na dvoře by byl mohl o tom vyprávěti, neboť s ním rozprávěla o věci dlouhé hovory.“*⁹⁵

4.4 Zdůraznění erotična

Sezimovo tvrzení, že Vrba je svou pozorností lákán především ke zvířecí erotice, je snad přeci jen příliš troufalé. I v otázce interpretace erotických motivů v díle Jana Vrby jistě záleží na dobovém kontextu, ve kterém je kniha čtenářem vnímána. Zatímco tedy dříve mohly být erotické motivy Vrbových děl vnímány jako příliš troufalé či prvoplánově protežované, v současné době dokumentárních filmů o přírodě, ukazujících detailní fungování snad všech forem života, jsou jen jakýmsi pohlednicemi, krátkými črtami a mohou působit úsměvně.

„Jen se stalo, byl u ní kohoutek... Zatočil se švarně jako seladon, poklonil se pochýlením hlavičky – otočil se sem, otočil se tam, jako by se jí chtěl ukázati se všech stran, jenom aby se jí zalíbil... Prohlížela si ho a mlčela. Potom druha jemně klovla – a již spolu ubíhali brázdou – patrně kamsi do tichého ústraní...“

⁹³ VRBA, J. Genese knihy. In *Blázinkové*. Cit. vyd., s. 356.

⁹⁴ KUNC, J. *Slovník soudobých českých spisovatelů*. II. díl. Krásné písemnictví v letech 1918–1945. Cit. vyd., s. 928.

⁹⁵ VRBA, J. *Blázinkové*. Cit. vyd., s. 175.

*Vzali to po čertech zkrátka...*⁹⁶

Určité zaměření se na erotiku je však možné pozorovat i u samotného člověka, především v knize *Les*. U dalších živočichů je erotika, tedy potřeba páření, vyjádřena vždy, stejně jako v souvislosti se stromy je vždy pojednáno o kvetení. Jde přitom však o věc zcela zásadní, protože se od ní odvíjí budoucnost daného rodu, potažmo celého světa. Bartůšková vidí implikaci erotických výjevů komplexněji:

*„V každém jednotlivém zvířeti nebo rostlině obdivuje Vrba zázrak stvoření a bytí, obnovujícího se láskou. Ideál pohanské životní plnosti, dionýského veselí a přirozeného užívání darů života sešněrovala mezi lidmi civilizace a šedivá střízlivost zákonů, pouze v přírodě vládce v lásce přirozenost.*⁹⁷

Vrbův zájem se pak zakládá právě na této primární významnosti sexuality, a proto i zvolené prostředky působí až vědeckou exaktností pozorování. Tak například v *Borovici* čteme:

*„Paličky ženských květů, které byly asi tak veliké jako hlavičky zápalek a stály po jedné, po dvou nebo třech na konci některých výhonů, byly již krásně zrudlé, ale plodolistů dosud hladově neotevřely. Zcela jinak se chovaly mužské květy, které se protáhly značně do délky a prohnyly se, takže původní vřetenovitou podobu proměnily na rohlíčkovitou. Byly již krásně sírově žluté, takže to bylo, jako by byla celá koruna ozdobena spoustou šperků ze zlata a světle žlutého obláčkového jantaru. A byly to květy velmi nedočkavé, neboť stačilo, aby jenom sýkorka nebo střízlíček usedli na větev – a již se zvedl ze skupinek květů na té větvi žlutavý obláček, takže to bylo, jako by byl strom na nespočetných místech neustále zapalován slunečními paprsky.*⁹⁸

Borovice a Bažantnice jsou z hlediska antropomorfizace Vrbovým nejvybroušenějším dílem. Je zde také nejpatrnější využití antropomorfizace jako pomocného prostředku překonání slepých míst a udržení proporcionality, jak o ní bylo psáno výše v souvislosti s vysvětlením Bartůškové. Kunc to poté vysvětluje takto:

„Vleklý růst stromu nahraditi mu tady musil téměř všecken epický hyb a ruch; jako prostý botanicko-biologický proces by se byl zdánlivě hodil spíše za látku nějaké rozměrné

⁹⁶ VRBA, J. Celibátník. In *Knih z přírody*. Cit. vyd., s. 252.

⁹⁷ BARTŮŠKOVÁ, S. Jan Vrba a jeho beletrie o přírodě: Několik poznámek k přírodnímu žánru. *Česká literatura*. Cit. vyd., s. 469.

⁹⁸ VRBA, J. *Borovice*. Cit. vyd., s. 139.

*zkratkové povídky rostlinopisné, nežli eposu sebeidylističtějšího. (...) Jí se dohaduje jakési rostlinné psychologie, jejíž některé postihy jsou nesporně znamenité.*⁹⁹

I v této oblasti však Vrba jakoby uplatňoval někdy násilnou analogii. Zatímco se čtenář v úvodu *Srnčího milování* dovídá, že sepsání díla bylo motivováno snahou upozornit na některé myslivecké omyly, učiněné ohledně rozmnožování srn, je následně konfrontován s tvrzením toho typu, že mladé srny těžce snášejí lásku starých srnců. Jde tak o zpochybnění již od školy tradovaných pouček, že starší jsou zkušenější, proto úspěšnější (obzvláště v boji o samice), ale ve svém důsledku i zpochybnění samotného principu plození (zkušenosti předávané zděděnými geny).

Je to právě moment rozmnožování, kterým je Vrba v přírodě fascinován a který tak obdivuje, jak se vyznává např. v případě borovice:

„Takový pořádek a zákon vládne od tisíciletí na stromu, který se v lidské řeči jmenuje borovice... Rozkoše lásky a plození směji užiti jenom nejmladší snítky, sotva se podívaly do světa a ještě dřív, než jim nastala povinnost práce. (...) Téměř nikdy se neobjevují obojí květenství na společném výhonu, ačkoli schopnost vytvořiti je má každá snítka – a také nikdy nejsou oplozena ženská květenství na všech snítkách stromu pylem z bratrských snítek téhož stromu. To jiný strom někde v daleku svěří větru oblak své lásky, který potom zaplaví celou korunu, která zase svěří větru svůj oblak, aby jej zanesl také některému neznámému stromu borovici. Je to jediné spojení, jaké existuje mezi těmito stromy, z nichž je každý světem o sobě a pro sebe...“¹⁰⁰

V přírodě pak jako by Vrba nacházel ideální stav věcí – jde o samostatnost, velikost vyrůstající z dokonalé souhry všech částí jednotlivce, který je tak nepostihnutelný z hlediska času a nesmírně důležitý z hlediska celého systému přírody. Rozmnožování je pak naprosto nezbytné, protože zajišťuje kontinuitu. Přesto i v této otázce je Vrba vůči člověku nesmiřitelný, když zpochybňuje pohlavní rozmnožování:

„Jedním z nejdůležitějších problémů, před kterým se na dlouho a úporně zastavila (příroda), byl zákon pohlavního rozmnožování, neboť si dlouho nebyla jista, nastoupila-li cestu správnou. A že si není jista ani dnes, toho důkazem je, že převážné většině všeho stvoření ponechala způsob nepohlavního rozmnožování...“¹⁰¹

⁹⁹ SEZIMA, K. Veliký Pan? In *Masky a modely: Studie o domácí próze soudobé*. Cit. vyd., s. 116n.

¹⁰⁰ VRBA, J. *Borovice*. Cit. vyd., s. 12n.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 17.

ZÁVĚR

V předkládané práci jsem se věnovala osobnosti Jana Vrby, jeho životu a především dílu. Cílem předkládané práce bylo dokázat jedinečnost Vrbova díla v českém literárněhistorickém kontextu a posoudit jeho možnou aktuálnost.

V první kapitole jsem se věnovala životu Jana Vrby. Na základě zjištěných informací jsem přitom dospěla k závěru, že determinujícím okamžikem v životě Jana Vrby byla smrt jeho matky, a to především v tom smyslu, že nedlouho poté byla její role nahrazena matkou nevlastní, kdy jí vytvořené klima v rodině se následně stalo pro Vrba nesnesitelné, takže ho toužil opustit. Další aspektem, který nasměroval Vrbovy kroky do lesů, byla shledána jeho nespokojenost s rigidními školskými osnovami a profesory. Jako důležitá skutečnost pro poznání autorovy osobnosti a motivace jeho díla přitom byla zdůrazněna jeho silná regionální sounáležitost.

V lesích také našla inspiraci autorova tvůrčí část osobnosti. Právě zde tak začala vznikat Vrbova prvotina *Les*, pracující s kratšími útvary, které autor později pojmenoval jako obrázky z přírody. Šlo o krátké útvary, námětem spíše epické povahy, avšak vystavěné převážně za pomoci prvků lyrizujících, meditativních, popisných apod. Svou povahou vychází Vrbův literární útvar z tendence psát poezii, odpovídající charakteru viděnému, ač vyjadřovací tendence autora byly spíše prozaické. V práci bylo přitom zdůrazněno, že právě *Les* je ona první Vrbova kniha, nikoli *Mučenníci*, jak jsou často prezentováni – ve skutečnosti však nejen vydání, ale i sepsání později.

Pro velkou část Vrbova díla je charakteristická neoddělitelnost od motivu přírody, která jakožto všudypřítomný ideál ukazuje nepravost lidského konání – je to patrné i v té části díla, která se zaměřuje na člověka, kde příroda tvoří jakýsi mravní vzor, prazáklad, na jehož pozadí Vrba ukazuje jistou pokřivenost lidských vztahů. Je to však právě tato zaměřenost na monument přírody, která činí Vrbovo dílo výjimečné v české literární historii. Vrba totiž dokázal (nesporně také vlivem svého vzdělání a zkušeností) překročit lidský stín a zbavit se tendence pohlížet na vše z „lidského hlediska“.

Specifické postavení zajišťuje Vrbovu dílu v českém literárním kontextu také jeho způsob využití figury antropomorfizmu. Vrba ho uplatňoval nikoli proto, aby tím poukázal na určité, specificky lidské vlastnosti či jednání, ale čistě kvůli samotnému antropomorfizovanému objektu a jeho přiblížení čtenáři.

Vrbovo dílo tak bylo ve své rozsáhlosti zaměřeno úzkým směrem (vyvracení bludů o přírodě, nabádání k jejímu naslouchání), což lze považovat za důvod jeho dnešní neaktuálnosti. Zatímco si totiž lze přečíst mnohé z knih autorových současníků, považovaných dnes za autory první linie, různými způsoby, jak se nabízejí ze široké škály, kterou daný autor rozpracoval (historické, zábavné, poučné apod.), Vrba svá díla zaměřuje natolik úzce (kdy toto rozpětí sám koriguje), že čtenář nemá jinou volbu, než nechat se unášet přírodou. Je-li však hlavním sdělením Vrbových knih funkce sdělná, navíc přírodovědná, je pak nutně v dnešní době jeho tvorba neaktuální, protože je překonaná množstvím informací v duchu soudobé vizuální kultury.

Vyzdvihovaná sdělovací funkce, později vystupňovaná až k didaktickému mentorství, z principu umenšuje význam funkce estetické. Dominující sdělné funkci je přitom těžké se vyhnout, i když uvážím jiné z Vrbových knih, např. prózy věnované Chodsku historickému a současnému. Autorovo přesvědčení lze totiž považovat za natolik kuriózní v porovnání se skutečnými událostmi, jak je dokládají historické prameny i knihy jiných autorů (Jirásek apod.), že ani aktuálnost sdělení těchto knih není možné uvažovat.

Z hlediska celkového rozpětí jednotlivého díla selhává Vrbova formální strategie, projevující se v grafice (výpustky, pomlčky), takže namísto gradace se často dostavuje pocit dezorientace – pokud bych použila obrazného vyjádření pro čtenářský dojem, pak namísto úchvatné podívané při procházce lesem zažívá čtenář častá klopýtání na ne vždy zcela jasně vyznačené trase. Také metoda antropomorfizmu není využívána za účelem ozvláštnění či zpodobnění, ale čistě z hlediska potřeb syžetu, a to především v pozdní části Vrbova díla. Z toho důvodu pak může být Vrbovo využití antropomorfizmu považováno za téměř řemeslné, což zesiluje neustálá potřeba explicitnosti.

SEZNAM LITERATURY

Primární literatura

- VRBA, J. *Bažantnice a jiné obrázky z přírody*. 7. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1955. Edice Žatva, sv. 189. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. *Blázínkové*. 1. vyd. Praha: nákladem České grafické unie, 1940. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 95. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. *Borovice*. [2. vyd.] Praha: Česká grafická unie, 1940. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. *Dílo věčnosti: Kniha přírodních práz ze Slovenska*. Praha: L. Mazáč, 1935. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 51. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. *Duše na horách*. 2. vyd. Praha: nákladem České grafické unie, 1939. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 38. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. *Kniha z přírody*. 4., oprav. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1957. Edice Žatva, sv. 235. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. *Les: Kniha pros*. 7. vyd. Praha: J. Otto, 1926. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 4. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. *Mniška*. 5. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1970. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. *Z mého herbáře*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. *Zelené šero*. 4. vyd. Praha: J. Otto, 1931. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 23. ISBN nepřiděleno.

Sekundární literatura

- BARTŮŠKOVÁ, S. Jan Vrba a jeho beletrie o přírodě: Několik poznámek k přírodnímu žánru. *Česká literatura*. Praha: Československá akademie věd, 1970, 18(5–6), s. 465–474. ISSN 0009-0468.
- BLAHYNKA, M. *Čeští spisovatelé 20. století: Slovníková příručka*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985. ISBN nepřiděleno.
- BŘEZINA, O. *Korespondence*. Sv. 2. (1909–1929). 1. vyd. Brno: Host, 2004. ISBN 80-7294-104-6.
- FIŠEROVÁ, M. Básník přírody Jan Vrba. In VRBA, J. *Bažantnice a jiné obrázky z přírody*. 7. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1955, s. 183–188. Edice Žatva, sv. 189. ISBN nepřiděleno.

- HAVEL, R., OPELÍK, J. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Zpracoval Ústav pro českou literaturu ČSAV. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1964. ISBN nepřiděleno.
- KUNC, J. *Slovník soudobých českých spisovatelů*. II. díl. Krásné písemnictví v letech 1918–1945. 1. vyd. Praha: Orbis, 1946. ISBN nepřiděleno.
- LEHÁR, J. kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., doplň. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Edice Česká historie, sv. 4. ISBN 978-80-7106-963-8.
- NÜNNING, A. (Ed. orig. vyd.), TRÁVNÍČEK, J. a HOLÝ, J. *Lexikon teorie literatury a kultury: Koncepce, osobnosti, základní pojmy*. 1. vyd. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.
- POKORNÁ, M. Zeyerův fond při České akademii věd a umění. *Česká literatura*. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 2001, 49(1), s. 95–103. ISSN 0009-0468.
- RYŠÁNKOVÁ, H. *Jan Vrba: Personální bibliografie*. 1. vyd. Plzeň: Knihovna města Plzně, 1974. Edice Beletristé Západočeského kraje. ISBN nepřiděleno.
- SEZIMA, K. Veliký Pan? In *Masky a modely: Studie o domácí próze soudobé*. 1. vyd. Praha: J. Vilímek, 1930, s. 100–128. Edice Spisy Karla Sezimy, sv. 10. ISBN nepřiděleno.
- ŠLEJHAR, J. K. *Lípa*. 2. vyd. Praha: Aventinum, 1929, s. 175. Edice Spisy Jos. K. Šlejhara, sv. 1. ISBN nepřiděleno.
- TOMEČEK, J. Doslov. In VRBA, J. *Toulky přírodou: Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1955, s. 149. SEZN. LIT. PAK 149–150. ISBN nepřiděleno.
- VANÍČEK, J. Dovětek. In VRBA, J. *Knihy z přírody*. 4., oprav. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1957, s. 293. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. Genese knihy. In *Blázínkové*. 1. vyd. Praha: nákladem České grafické unie, 1940, s. 353–356. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 95. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. Genese knihy. In *Borovice*. [2. vyd.] Praha: Česká grafická unie, 1940, s. 205–216. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. Genese knihy. In *Dílo věčnosti: Knihy přírodních próz ze Slovenska*. Praha: L. Mazáč, 1935, s. 239–246. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 51. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. Genese knihy. In *Duše na horách*. 2. vyd. Praha: nákladem České grafické unie, 1939, s. 369–378. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 38. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. Genese knihy. In *Knihy z přírody*. 4., oprav. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1957, s. 289–292. Edice Žatva, sv. 235. ISBN nepřiděleno.
- VRBA, J. Genese knihy. In *Les: Knihy pros*. 7. vyd. Praha: J. Otto, 1926, s. 255–263.

VRBA, J. Genese knihy. In *Kvetoucí hloží*. Praha: L. Mazáč, 1935, s. 283–286. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 52. ISBN nepřiděleno.

VRBA, J. Genese knihy. In *Mniška*. 5. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1970, s. 198–201. ISBN nepřiděleno.

VRBA, J. Genese knihy. In *Zelené šero*. 4. vyd. Praha: J. Otto, 1931, s. 458–468. Edice Sebrané spisy Jana Vrby, sv. 23. ISBN nepřiděleno.

PŘÍLOHY

Obrázek – Jan Vrba¹⁰²

¹⁰² RYŠÁNKOVÁ, H. *Jan Vrba: Personální bibliografie*. 1. vyd. Plzeň: Knihovna města Plzně, 1974, s. 4.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kateřina Štyrská
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	JAN VRBA (1889 – 1961)
Název v angličtině:	JAN VRBA (1889 – 1961)
Anotace práce:	Předkládaná práce se věnuje osobnosti a dílu Jana Vrby, tvořícího a publikujícího v první polovině 20. století. V jednotlivých krocích se práce zaměří na Vrbův život, klasifikaci jeho tvorby a její kritickou, převážně soudobou reflexi. Pozornost přitom bude věnována specifickému využití antropomorfizmu. Cílem práce bude dokázat jedinečnost Vrbova díla v české literární historii a posoudit jeho možnou aktuálnost.
Klíčová slova:	Jan Vrba, Otokar Březina, Domažlice, Chodsko, antropomorfismus
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis focuses on the life and work of Jan Vrba, author of the first half of the 20th century. In particular sections it will be dealt with Vrba's life, his work and its contemporary critical reflection. The attention will be paid to the usage of anthropomorphism at the same time. The goal of this thesis is to prove the uniqueness of Vrba's work in Czech literary context and to consider its possible topicality.
Klíčová slova v angličtině:	Jan Vrba, Otokar Březina, Domažlice, Chodsko, anthropomorphism
Přílohy vázané v práci:	portrét
Rozsah práce:	42 stran
Jazyk práce:	čeština